

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

(підпис)

Андрій
МУЗИЧЕНКО

(підпис)

Вікторія
БАЙДАЛА

" ____ " _____ 2025р.

" ____ " _____ 2025р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
**«Економічний механізм прибуткового виробництва
продукції рослинництва у сільськогосподарському
підприємстві»**

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо – професійна**

Гарант освітньої програми

к.е.н., доцент

(підпис)

Тетяна ГУЦУЛ

**Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи**

к.е.н., доцент

(підпис)

Людмила СТЕПАСЮК

Виконав

(підпис)

Іван ПАНАСЮК

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ **Вікторія БАЙДАЛА**
" ____ " _____ 2024р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ**

Панасюку Івану Олександровичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Економічний механізм прибуткового виробництва продукції рослинництва у сільськогосподарському підприємстві»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 16 жовтня 2024р. №1853 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, дані ТОВ «АГРОВІТ», праці провідних економістів, наукові публікації, а також результати власних розрахунків і досліджень.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні основи формування економічного механізму прибуткового виробництва продукції рослинництва.
2. Формування та використання прибутку в тов «АГРОВІТ» Уманського району Черкаської області.
3. Обґрунтування напрямків прибуткового виробництва продукції рослинництва.

Перелік графічного матеріалу: 23 таблиці, 18 рисунків

Дата видачі завдання " ____ " _____ 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи	_____	Людмила СТЕПАСЮК
Завдання прийняв до виконання	_____	Іван ПАНАСЮК

РЕФЕРАТ

Магістерська робота написана українською мовою, складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій. Викладена на 82 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 23 таблицями та 18 рисунками. Список використаної літератури складає 48 джерел.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-прикладних підходів до формування економічного механізму прибуткового виробництва продукції рослинництва.

У процесі досягнення поставленої мети сформовано наступні завдання:

- розглянути теоретичні аспекти формування економічного механізму виробництва продукції рослинництва;
- обґрунтувати методологію дослідження економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- провести аналіз поточного стану підприємства з детальним вивченням динаміки виробництва продукції рослинництва;
- оцінити економічну ефективність виробництва продукції рослинництва та обґрунтувати вплив основних факторів на її прибутковість;
- розрахувати економічний ефект від впровадження нового гібриду кукурудзи;
- оцінити ефективність впровадження сівозміни як одного із напрямів підвищення прибутковості виробництва продукції рослинництва;
- розкрити роль інновацій як важливого чинника збільшення прибутковості виробництва продукції рослинництва.

Предметом дослідження виступає економічний механізм забезпечення прибутковості виробництва продукції рослинництва.

Об'єктом дослідження є процес виробництва продукції рослинництва в ТОВ «АГРОВІТ» Уманського району Черкаської області.

Ключові слова: економічний механізм, прибуток, продукція рослинництва, рентабельність.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИБУТКОВОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	8
1.1 Сутність та зміст економічного механізму.....	8
1.2 Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні.....	13
1.3 Методичні основи визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.....	18
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ В ТОВ «АГРОВІТ» УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ..	24
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	24
2.2. Стан та динаміка виробництва продукції рослинництва в підприємстві.....	36
2.3. Ефективність виробництва продукції рослинництва та аналіз основних факторів впливу на її прибутковість.....	40
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ ПРИБУТКОВОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	64
3.1. Прогнозування економічного ефекту від впровадження нового гібриду кукурудзи	64
3.2. Раціональна сівозміна як фактор збільшення прибутку підприємства.....	68
3.3. Інновації, в контексті прибуткового виробництва продукції рослинництва.....	71
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, зокрема продукції рослинництва, є вагомим чинником для забезпечення зростання рентабельності підприємств. Це, в свою чергу, сприяє підвищенню конкурентоспроможності їхньої продукції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. Враховуючи зазначені аспекти, можна стверджувати, що проведення даного дослідження є своєчасним і актуальним.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-прикладних підходів до формування економічного механізму прибуткового виробництва продукції рослинництва.

У процесі досягнення поставленої мети сформовано наступні завдання:

- розглянути теоретичні аспекти формування економічного механізму виробництва продукції рослинництва;
- обґрунтувати методологію дослідження економічної ефективності виробництва продукції рослинництва;
- провести аналіз поточного стану підприємства з детальним вивченням динаміки виробництва продукції рослинництва;
- оцінити економічну ефективність виробництва продукції рослинництва та обґрунтувати вплив основних факторів на її прибутковість;
- розрахувати економічний ефект від впровадження нового гібриду кукурудзи;
- оцінити ефективність впровадження сівозміни як одного із напрямів підвищення прибутковості виробництва продукції рослинництва;
- розкрити роль інновацій як важливого чинника збільшення прибутковості виробництва продукції рослинництва.

Предметом дослідження виступає економічний механізм забезпечення прибутковості виробництва продукції рослинництва.

Об'єктом дослідження є процес виробництва продукції рослинництва в ТОВ «АГРОВІТ» Уманського району Черкаської області.

У магістерській роботі було використано низку дослідницьких методів, зокрема порівняння, балансовий, графічний, індексний, економічно-математичний, а також методи систематизації та узагальнення. Економіко-статистичний метод застосовувався для обрахунку фактичних показників, а графічний – для наочного представлення інформації про динаміку показників задля покращення їх сприйняття. Також був проведений факторний аналіз.

Інформаційна база роботи включає матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, дані ТОВ «АГРОВІТ», праці провідних економістів, наукові публікації, а також результати власних розрахунків і досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПРИБУТКОВОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1. Сутність та зміст економічного механізму

У сучасних реаліях трансформації національної економіки та зростання конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках особливої значущості набуває забезпечення ефективного функціонування економічного механізму підприємств. Саме через цей механізм здійснюється взаємозв'язок економічних інтересів суб'єктів господарювання, формується набір стимулів, засобів впливу та управлінських методів, спрямованих на підтримку сталого розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Економічний механізм є невід'ємною складовою господарського механізму підприємства [15].

Він охоплює сукупність форм, методів, інструментів і важелів, які впливають на процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Головним завданням цього механізму є створення сприятливих умов для раціонального використання ресурсів, підвищення ефективності господарської діяльності та забезпечення стабільного розвитку економічної системи [16].

Ринковий підхід до організації виробничих процесів відкриває перспективи для економічної свободи підприємств. Проте він водночас вимагає створення дієвої системи управління, яка здатна забезпечити раціональне використання ресурсів і зміцнення конкурентних позицій аграрного сектору [14].

Економічний механізм управління є ключовою складовою господарської структури підприємства. Його основа – використання економічних інструментів, методів та важелів впливу, які спрямовано на досягнення визначених цілей через стимулювання або позбавлення матеріальної чи фінансової винагороди. На відміну від адміністративних

підходів, економічний механізм надає можливість вибору, заохочуючи працівників до ефективної роботи за допомогою системи мотивації та винагороди [17].

У науковій літературі економічний механізм трактується як упорядковане використання сукупності методів і інструментів, спрямованих на регулювання діяльності підприємства у визначеному напрямі або стимулювання його до досягнення встановлених цілей за допомогою економічних стимулів. Основною метою економічного механізму є забезпечення умов для досягнення цілей господарської діяльності шляхом застосування економічних інструментів. У цьому контексті економічний механізм виступає інтегральною складовою господарського механізму, відрізняючись своїми специфічними економічними методами впливу на взаємодію суб'єкта управління із об'єктом [18].

Структура господарського механізму підприємства передбачає виділення трьох взаємопов'язаних компонентів:

- Адміністративний механізм, що ґрунтується на регулятивних заходах, таких як дозволи, заборони та квоти.
- Економічний механізм, функціонування якого забезпечується через систему податків, пільг, тарифів, штрафів і матеріальних стимулів.
- Інформаційно-психологічний механізм, який охоплює консультації, моральне заохочення і роз'яснювальну роботу.

У межах економічного механізму диференціюються два основні рівні: зовнішній, який включає державне регулювання, податкову політику, інструменти кредитування, субсидування та інвестування; та внутрішній, що охоплює систему оплати праці, преміювання і матеріальне заохочення персоналу. До ключових елементів економічного механізму належать економічні стимули (як державні, так і внутрішньогосподарські), керуючі важелі (зокрема, планування, фінансування, визначення рентабельності та організація реалізації продукції) і методи впливу (податки, субсидії, кредити, штрафи)[19].

Відмінною рисою економічного механізму є його непрямий характер впливу на господарську діяльність через систему економічних інтересів. Управлінські процеси в аграрному секторі реалізуються у формі взаємодії за принципом «суб'єкт – суб'єкт», що передбачає взаємозалежність і взаємообумовленість учасників виробничого процесу. Рівень ефективності функціонування господарської системи підприємства залежить від гармонізації внутрішнього та зовнішнього компонентів економічного механізму. Саме їх узгоджена взаємодія створює основу для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва [14].

Як зазначено у підручнику «Національна економіка» під редакцією Тульчинської С., економічний механізм визначається як «внутрішній зміст господарського механізму, що включає систему економічних методів, форм і важелів впливу, спрямованих на реалізацію інтересів суб'єктів економічної діяльності» [1, с.180]. Автори підкреслюють, що економічний механізм виконує координуючу функцію між різними рівнями економічної системи – від мікроекономічного до макроекономічного.

Економічний механізм, як система взаємопов'язаних елементів, має складну структуру. Основними його компонентами є:

- Планово-аналітичний блок, що відповідає за визначення цілей, розробку стратегій і планів розвитку підприємства;
- Фінансово – економічний блок, який охоплює процеси збору, розподілу та використання фінансових ресурсів;
- Мотиваційно-стимулюючий блок, в рамках якого впроваджуються як матеріальні, так і нематеріальні стимули для персоналу;
- Інформаційно-аналітична підсистема, що забезпечує ефективний зворотній зв'язок і пристосування до змін у зовнішньому середовищі [20].

Відповідно до досліджень Єрмакова О. та Судомир С., організаційно-економічний механізм можна визначити як «комплекс взаємопов'язаних економічних, організаційних, правових і соціальних інструментів, що

сприяють результативному функціонуванню господарської системи, її пристосуванню до змін у зовнішньому середовищі та створенню конкурентних переваг»[2, с.12]. Таким чином, економічний механізм виходить за межі суто фінансових чи виробничих інструментів і являє собою багатогранну систему, яка об'єднує економічні та організаційні аспекти управління.

Організаційна складова економічного механізму визначає структуру управління, розподіл повноважень та методи координації між підрозділами підприємства. Економічна частина цього механізму забезпечує гармонізацію матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, створення системи економічних стимулів, а також процеси планування й контролю результатів діяльності. Цілісність функціонування економічного механізму досягається лише через інтеграцію цих двох підсистем [21].

Сутність економічного механізму проявляється у виконанні таких ключових функцій:

- Узгодження інтересів господарюючих суб'єктів;
- Створення умов для раціонального використання ресурсів;
- Стимулювання інноваційної діяльності й підвищення рівня конкурентоспроможності;
- Забезпечення економічної стабільності підприємства;
- Адаптація до змін зовнішнього середовища.

Як зазначають Єрмаков О. і Судомир С., економічний механізм сільськогосподарських підприємств має специфічні особливості, обумовлені впливом природно-кліматичних факторів, сезонністю виробничих процесів, тривалістю циклу виробництва, високим рівнем ризиків і необхідністю державної підтримки аграрного сектору [2, с. 47]. У зв'язку з цим організаційно-економічний механізм у цій галузі виконує не тільки управлінські функції щодо ресурсів, а й завдання стабілізації та захисту від зовнішніх впливів.

На макрорівні цей механізм виступає важливою частиною господарського механізму національної економіки, забезпечуючи взаємодію між державою, бізнесом і домогосподарствами. У підручнику «Національна економіка» підкреслюється, що «державна є організаційним ядром господарського механізму, регулюючи економічну діяльність за допомогою фінансових, податкових, цінових і кредитних інструментів» [1, С.180]. Таким чином, формування економічного механізму відбувається під впливом державної економічної політики та інституційного середовища.

Ефективність функціонування економічного механізму обумовлена дотриманням ключових принципів його побудови:

- Системності та комплектності, що передбачає інтеграцію і взаємодію всіх елементів та підсистем;
- Адаптивності, яка гарантує гнучкість і здатність пристосуватися до змін у динамічних умовах;
- Економічної збалансованості, яка виражається у співвідношенні витрат і досягнутих результатів;
- Орієнтованості на ефективність та інновації при ухваленні управлінських рішень;
- Гармонізації економічних і соціальних інтересів учасників господарської діяльності.

Таким чином, економічний механізм є ключовим системоутворюючим елементом у забезпеченні якісного функціонування як окремого підприємства, так і економіки національного масштабу. Він об'єднує економічні інструменти, організаційні методи, мотиваційні стимули та правові засади, створюючи умови для стабільного розвитку господарської діяльності [22].

У підсумку можна зробити висновок, що основна суть та цілі економічного механізму полягають у формуванні єдиної, злагодженої управлінської системи. Вона сприяє раціональному використанню ресурсів, стабільному функціонуванню суб'єктів господарювання, адаптації до змін

ринкового середовища та досягненню довгострокових стратегічних цілей економічного розвитку [23].

1.2 Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні

Рослинництво відіграє вирішальну роль в аграрному секторі України, слугуючи важливим фактором забезпечення продовольчої безпеки країни, формуючи основу для експортного потенціалу та сприяючи розвитку інших економічних галузей.

Аграрний сектор України впевнено демонструє значну стійкість і здатність адаптуватися до викликів, пов'язаних із умовами воєнного часу. Незважаючи на систематичні атаки агресора, спрямовані на руйнування інфраструктури сільського господарства та провокування продовольчої кризи, країна успішно підтримує внутрішню продовольчу стабільність, одночасно посилюючи свої позиції на глобальному ринку агропродукції.

Згідно з оперативною інформацією Міністерства аграрної політики станом на 29 листопада 2024 року, вітчизняні сільгоспвиробники завершили збирання врожаю, досягнувши обсягу в 73,6 млн тонн сільськогосподарської продукції, зібраної з площі 19,5 млн гектарів [9]. Загальний обсяг включає майже 53,9 млн тонн зернових культур, 19,7 млн тонн олійних та 12,1 млн тонн цукрових буряків. Зокрема, повністю завершено збирання пшениці, результати якого склали 22,4 млн тонн з площі 4,9 млн гектарів. Ячменю зібрано 5,6 млн тонн із площі 1,4 млн гектарів, а гороху – 469 тис. тонн із площі 212,3 тис. гектар. Також було намолочено 3,5 млн тонн насіння ріпаку з площі гектарів.

Окрім зазначених культур, аграрії завершили збирання кукурудзи з результатом у 24,2 тонн, а також проса – 161,3 тис. тонн і гречки – 131,7 тис. тонн. У сегменті олійних культур врожай соняшнику становив 10,2 млн тонн із площі 4,9 млн гектарів, тоді як сою було зібрано у кількості 6 млн тонн із площі 2,6 млн гектарів.

Україна продовжує впевнено закріплювати свої позиції як надійний постачальник продовольства на світові ринки, незважаючи на постійні збройні атаки агресора, спрямовані на знищення портової інфраструктури. За інформацією Мінагрополітики, у 2024 році країна практично досягла рівня довоєнного експорту аграрної продукції – 24,5 мільярда доларів США, що становить 59% від загального експорту.

Загалом, протягом 2024 року Україна експортувала 78,3 мільйона тонн сільськогосподарської продукції. У структурі експорту за вартістю найбільшу частку посідає соняшникова олія – 21% (майже 6 мільйонів тонн на суму 5,1 мільярда доларів США), кукурудза – також 21% (29,6 мільйона тонн на 5 мільярдів доларів США) і пшениця – 15% (20,6 мільйона тонн на 3,7 мільярда доларів США). Серед інших лідерів експорту виділяються ріпак – 7% (3,8 мільйона тонн на 1,8 мільярда доларів США), соя – 5% (3,4 мільйона тонн на 1,3 мільярда доларів США) [10].

Ефективність роботи Чорноморського коридору, який забезпечується силами ЗСУ, дала змогу українським аграріям у маркетинговому році 2024/2025 вперше з початку повномасштабної війни отримати прибуток від усіх видів зернових. Це стало можливим завдяки тому, що вони реалізують зібраний урожай, орієнтуючись на ринковий попит, а не обмеження фізичного доступу до експортних маршрутів.

Вітчизняне виробництво овочів та фруктів забезпечує достатній рівень для покриття внутрішнього попиту. У 2024 році в Україні було розширено площі для вирощування овочів борщового набору. Проте несприятливі погодні явища, включаючи аномальну спеку, зливи, посуху та різкі температурні коливання, негативно позначалися на врожайності та якості продукції. Наслідком стала зменшена кількість вироблених овочів та підвищення цін на окремі види. Найбільші витрати спостерігалися у вирощуванні капусти, картоплі та цибулі. Особливо картопля зазнала скорочення через спад її врожайності та переорієнтацію виробників на більш вигідні культури для максимізації доходів [11].

У 2024 році обсяги виробництва картоплі в Україні знизилися на 4 мільйони тонн, що становить скорочення на 18% [12]. При цьому основний обсяг картоплі, близько 98%, традиційно вирощується в господарствах населення. Через велику кількість дрібних виробників і необхідність дотримання ними фітосанітарних норм, формування великих товарних партій, які потребують мережеві ритейлери, залишається складним завданням. У зв'язку з цим Україна була змушена активізувати імпорт картоплі для задоволення внутрішнього попиту та стабілізації цін. Так, якщо в 2023 році було імпортовано 12,9 тис. тонн картоплі на загальну суму 6,6 млн доларів США, то у 2024-му цей показник зріс до 51 тис. тонн, що обійшлося в 26,36 млн доларів США за даними Державної митної служби України.

Для покращення ситуації та забезпечення стабільності постачання овочевої продукції в перспективі аграрії активно працюють над розвитком інфраструктури зберігання. Це є особливо важливим після втрати овоче та картоплесховищ загальною потужністю майже на 150 тисяч тонн через ворога. Упродовж 2023 було збудовано приблизно 15 овочесховищ із загальною потужністю 20 тисяч тонн. На грудень 2024 року розпочато зведення ще 22 сховищ, здатних вмістити близько 25 тисяч тонн, які переважно призначені для зберігання цибулі та коренеплодів [13].

Традиційно Україна входить до списку провідних світових виробників та експортерів зернових і олійних культур. Завдяки вигідним агрокліматичним умовам, родючості ґрунтів і високому рівню технологій у землеробстві, рослинництво займає ключове місце в структурі національного сільського господарства.

Рис. 1. Жнива 2025

За офіційними даними Міністерства економіки України та Української аграрної конференції, станом на жовтень 2025 року в країні було зібрано 55 мільйонів тонн зернових та олійних культур. Із цією кількістю зернові склали 33 мільйони тонн, зібрані на площі 7 673,9 тис. га., що становить 67% посівних площ. Зокрема, врожай пшениці досяг 22,6 мільйона тонн. Щодо олійних культур, загальний обсяг їх збору склав 12,4 мільйона тонн, серед яких 6,35 мільйона тонн припало на соняшник, 2,77 мільйона тонн на сою і 3,31 мільйона тонн на ріпак[4, 3].

На сьогодні структура рослинництва в Україні залишається зосередженою переважно на виробництво зернових та олійних культур, які складають понад 85% від загального обсягу рослинницької продукції. Однак вплив ринкових коливань та зміна кліматичних умов спричиняють постанову диверсифікацію асортименту вирощуваних культур. Зростає зацікавленість у тритикале, горосі, а також у сільськогосподарських культур із високою доданою вартістю.

Збройна агресія рф проти України, яка розпочалася у лютому 2022 року, суттєво позначилася на стані аграрного сектору. За інформацією профільних асоціацій, частина сільськогосподарських угідь опинились під окупацією або зазнала значних пошкоджень внаслідок бойових дій. Велика кількість земель залишається замінованою, що робить їх непридатними для проведення

посівних робіт. Також серйозні труднощі виникли через порушення логістичних ланцюгів, блокаду чорноморських портів, дефіцит пального та добрив. Усе це призвело до скорочення експортних поставок і зростання собівартості виробництва.

Попри ці виклики, аграрії проявили неабияку стійкість. Уже у 2023-2025 роках спостерігається поступове відновлення виробництва та пристосування агросектору до складних умов воєнного часу. Це стало можливо завдяки створенню альтернативних логістичних маршрутів через дунайські порти та залізничні переходи з країнами ЄС, активному впровадженню енергозберігаючих технологій, а також підтримці з боку міжнародних партнерів.

За даними дослідження Ільчука М.М., площі зернових культур в Україні перевищують 14 млн га, а середня врожайність пшениці до початку війни становила 4,2 т/га [5]. Незважаючи на складні умови, сучасні показники залишаються доволі високими: для пшениці – 4,0 т/га, а для кукурудзи – понад 6,5 т/га. Це демонструє ефективність впровадження технологічних інновацій і високу адаптивність українського землеробства.

Науково-технологічний розвиток рослинництва в Україні спрямований на підвищення ефективності використання ресурсів, впровадження систем точного землеробства, застосування біостимуляторів, мікоризних препаратів і адаптивних сортів культур. Дослідження вказують, що комплексна обробка насіння та листові підживлення здатні збільшити урожайність соняшнику на 10-12%, а використання біопрепаратів знижує вплив стресових чинників.[6]

Крім того, стрімко розвивається сектор органічного виробництва. Україна входить до п'ятірки провідних європейських країн за площею сертифікованих органічних земель, а експорт органічної продукції демонструє стабільне зростання. Це свідчить про посилення екологічної спрямованості сільського господарства та його інтеграцію у європейські ринки.

Отже, стан рослинництва в Україні до 2025 року можна охарактеризувати як стабільно-відновлювальний. Попри втрати через війну,

вдається зберігати високі показники врожайності, а технологічна модернізація і міжнародна підтримка забезпечують перспективи сталого розвитку. Надалі серед ключових завдань залишаються підвищення ефективності використання земельних ресурсів, впровадження екологічних технологій та зміцнення конкурентоспроможності аграрного сектору.

1.3 Методичні основи визначення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Економічна ефективність виробництва є однією з основних категорій аграрної економіки, яка відображає рівень раціонального використання матеріальних, трудових, земельних та фінансових ресурсів у процесі виробництва сільськогосподарської продукції. За визначення Калініченка О.В., ефективність виробництва являє собою прояв сутності процесу розширеного відтворення, яке вимірюється співвідношенням між отриманими результатами та витратами ресурсів, необхідних для досягнення цих результатів [7]. Інакше кажучи, економічна ефективність є показником рівня використання живої й уречевленої праці, що дозволяє оцінити результативність діяльності аграрного підприємства.

Наукові підходи до визначення сутності ефективності суттєво різняться. Одні дослідники трактують її як кінцевий підсумок діяльності, тоді як інші розглядають її як процес знаходження оптимального балансу між результатами і витратами. Ефективність у рослинницькому виробництві, за словами Калініченка О. В., має дві взаємозалежні складові: результативну, яка відображає кількісні та якісні показники отриманої продукції, і витратну, пов'язану із масштабними залучених ресурсів [7].

Згідно з положеннями економічної теорії, існують кілька ключових методологічних підходів до оцінювання ефективності виробничої діяльності, які включають:

- Ресурсний підхід, що передбачає порівняння економічних результатів із обсягами залучених ресурсів, таких як земельні, трудові, матеріально-технічні та інші.
- Витратний підхід, заснований на співвіднесенні отриманих результатів із поточними виробничими витратами.
- Ресурсно-витратний підхід, який інтегрує елементи перших двох методів для надання комплексної оцінки ефективності шляхом аналізу наявного ресурсного потенціалу, так і фактичних витрат на одиницю продукції.

У контексті господарської діяльності важливо розмежовувати поняття ефекту та ефективності. Ефектом прийнято називати безпосередній результат діяльності, приміром, зростання врожайності або збільшення загального обсягу збору. Натомість ефективність є відносним показником, що характеризує ступінь досягнення результатів за умов найменших витрат. Саме ця категорія слугує основою для об'єктивної оцінки результативності господарської діяльності підприємства та формування обґрунтованих управлінських рішень.

У методичному аспекті важливою є чітка визначеність одиниць виміру. Економічна ефективність може оцінюватися у натуральній, або вартісній або комбінованій формах. При цьому виокремлюють три основні типи співвідношень: коли ресурси і результати виражені у вартісній формі; коли ресурси подаються у вартісній формі, а результат у натуральній; коли ресурси виражені у натуральній формі, а результат у вартісній [8].

Кожен підхід має свої специфічні переваги. Натуральні показники дозволяють здійснювати аналіз біологічної продуктивності культур, тоді як вартісні дають змогу оцінити економічну результативність і рівень рентабельності виробництва. Для об'єктивного аналізу економічної ефективності виробництва продукції рослинництва застосовується система взаємопов'язаних показників, що охоплює три основні групи: натуральні, вартісні та якісні.

Натуральні показники характеризують фізичний обсяг виробництва та ефективність використання ресурсів у фізичних одиницях. До цієї групи відносяться: урожайність сільськогосподарських культур; виробництво з розрахунком на 100 га ріллі, на одного працівника; вихід продукції на 1 грн виробничих витрат [8].

Вартісні показники відображають економічні результати діяльності та застосовуються для оцінки прибутковості й рентабельності виробництва. Основними серед них є: виробнича та повна собівартість одиниці продукції; прибуток із розрахунком на 1 га; рівень рентабельності виробництва; обсяг валової та товарної продукції з розрахунком на 1 га посіву [7].

Показники якості дозволяють оцінити не лише кількісні, а й якісні результати господарської діяльності. До цієї групи належать: коефіцієнт заліковості; загальний або інтегральний коефіцієнт якості; частка продукції, яка відповідає державним стандартам [8].

Застосування комплексного аналізу зазначених показників надає можливість не лише оцінити ефективність окремої сільськогосподарської культури, але й визначити доцільність впровадження конкретної технології чи системи сівозміни. Такий підхід сприяє забезпеченню порівняльного аналізу різноманітних варіантів виробничих процесів та формуванню найбільш раціональної моделі розвитку підприємства.

Рівень економічної ефективності рослинництва визначається багатьма чинниками, серед яких є як об'єктивні, так і суб'єктивні. До об'єктивних відносяться природно-кліматичні особливості регіону, родючість ґрунтів, погодні умови в період росту культур, оснащеність технікою, якісне насіння, структура посівних площ та інші аспекти. Суб'єктивні чинники включають організацію виробничих процесів, рівень управлінської діяльності, мотивацію працівників, впровадження сучасних технологій і систем контролю якості продукції.

На думку Калініченка О. В. , при аналізі економічної ефективності важливо враховувати взаємодію трьох основних елементів виробництва:

робочої сили, засобів праці та предметів праці. Злагожене використання цих складових визначає загальну результативність будь-якого аграрного підприємства. Окрім цього, значний вплив мають зовнішні чинники, зокрема державна економічна політика, ситуація на ринку, податкова система, а також зміни цін на ресурси та кінцеву продукцію [7].

Серед ключових внутрішніх резервів для підвищення ефективності рослинницького виробництва можна виділити такі напрямки:

- Оптимізація структури посівних площ;
- Впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- Збільшення ступеня механізації та автоматизації виробничих процесів;
- Ефективне використання добрив і засобів захисту рослин;
- Скорочення втрат під час збору, транспортування та зберігання врожаю;
- Підвищення якості продукції з акцентом на її конкурентоспроможності на ринку [24].

Розгляньмо детально ключові показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва та методологію їх обчислення. Основні показники, що визначають рівень економічної ефективності виробництва, включають: собівартість одного центнера продукції, урожайність, рентабельність, а також прибуток у розрахунку на 1 центр і 1 гектар посіву. Ось методика розрахунку кожного з цих показників:

- Виробнича собівартість 1 ц: відношення сукупних витрат на виробництво та реалізацію до обсягу реалізованої продукції.
- Урожайність: відношення валового збору культур до площі її посіву.
- Повна собівартість 1ц: відношення сукупних витрат на виробництво та реалізацію до обсягу реалізованої продукції.

- Прибуток у розрахунку на 1ц: відношення загального прибутку від реалізації продукції до кількості реалізованої продукції до кількості реалізованої продукції.
- Ціна реалізації 1ц: продукції відношення виручки від реалізації до обсягу реалізованої продукції.
- Прибуток у розрахунку на 1га: відношення прибутку до посівної площі культури.
- Рентабельність: відношення отриманого прибутку до повної собівартості реалізованої продукції [25].

У процесі виробництва продукції рослинництва використовуються різноманітні показники, які характеризують ефективність вирощування сільськогосподарських культур. Звернемо увагу на деякі з них.

Валовий дохід служить показником, що відображає загальну суму грошових надходжень від реалізації продукції рослинництва. Цей показник має ключове значення, оскільки дозволяє визначити загальну прибутковість виробництва рослинницької продукції.

Нетто-дохід демонструє реальний прибуток, отриманий від виробництва після вирахування витрати на вирощування та інших сукупних витрат. Він дає змогу оцінити рівень рентабельності виробництва та порівняти його ефективність із різними способами вирощування продукції рослинництва.

Точка беззбитковості визначає мінімальний обсяг продажів, необхідний для покриття всіх витрат, пов'язаних із виробництвом і досягнення чистого доходу [26].

Для підвищення економічної ефективності у рослинництві слід використовувати високоякісне елітне насіння та добрива, надавати перевагу біологічним методам захисту культур від шкідників і хвороб. Крім того, необхідно раціонально управляти наявними ресурсами та впроваджувати сучасні технології вирощування. Це дозволить не лише знизити витрати, але й суттєво збільшити врожайність [27].

Аналіз показників економічної ефективності вирощування продукції рослинництва дозволяє визначити доцільність її виробництва та прийняти обґрунтовані рішення щодо диверсифікації господарської діяльності. При цьому варто брати увагу не лише економічні аспекти, але й соціальні й екологічні наслідки такого виробництва [28].

Для точного визначення економічної ефективності необхідно володіти достовірними даними про витрати на вирощування культур і отримай урожай. У цьому контексті можуть використовуватися різні методи обліку витрат, зокрема метод прямого обліку, повних витрат, маржинального аналізу тощо. При цьому важливо правильно оцінювати ціну реалізації продукції, враховуючи всі можливі чинники, зокрема транспортні витрати, зберігання та інші операційні витрати. Отже, визначення таких показників є ключовим етапом для оцінки рентабельності виробництва та ухвалення ефективних управлінських рішень щодо оптимізації [29].

Водночас, у процесі аналізу економічної ефективності слід враховувати ризики й можливі збитки. Враховуючи залежність сільськогосподарського виробництва від нестабільних погодних умов та інших зовнішніх факторів, повна ліквідація ризиків є неможливою. Тому підприємства повинні регулярно проводити аналіз ефективності виробництва, оцінювати потенційні ризики та розробляти стратегії їх зниження. Це допоможе мінімізувати можливі збитки та забезпечити стабільність господарської діяльності [30].

Загалом показники економічної ефективності рослинництва є важливим інструментом для оцінки рентабельності діяльності підприємства. Використання різних методів та підходів дозволяє комплексно оцінити економічні перспективи, з'ясувати недоліки в процесах виробництва і, зрештою знайти шляхи до підвищення його прибутковості.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ В ТОВ «АГРОТІВ» УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Уманський район розташований у південно – західній частині Черкаської області. Район був утворений в 2020 році, адміністративним центром являється місто Умань. Район межує одразу з п'ятьма районами. На півночі з Білоцерківським районом Київської області, на сході з Звенигородським, на південному – сході з Голованівським районом Кіровоградської області, а також з Вінницьким та Гайсинським районами Вінницької області. Відстань до м. Черкаси становить 184 кілометра, до автостради Київ-Одеса не перевищує 30 км, до найближчого порту м. Одеса відстань становить 270 км. Територія району складає 4528,3 км².

В цьому районі розташовується підприємство ТОВ «АГРОВІТ». Підприємство займається:

- Вирощування зернових культур (окрім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- Вирощування інших однорічних і дворічних культур;
- Розведення великої рогатої худоби молочних порід;
- Розведення коней та інших тварин родини конячих;
- Розведення свиней;
- Розведення інших тварин;
- Змішане сільське господарство;
- Допоміжна діяльність у рослинництві;
- Допоміжна діяльність у тваринництві;
- Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин;
- Неспеціалізована оптова торгівля;
- Вантажний автомобільний транспорт;
- Складське господарство.

Земельні ресурси, поряд з мінеральними, біологічними, водними, агрокліматичними та рекреаційними природними ресурсами, становлять вагому складову природного середовища. Наявність тих чи інших видів ресурсів відіграє ключову роль у забезпеченні економічного розвитку країни. Особливою рисою земельних ресурсів є їх першочергова роль як основного засобу виробництва в сільському господарстві. Водночас земля слугує фундаментом для розміщення підприємств усіх галузей агропромислового комплексу держави.

У сфері аграрного виробництва земля виступає як об'єкт, так і засіб праці. Характерними властивостями землі є її обмеженість у просторі, незламність, стабільність географічного розташування, здатність до відновлення родючості та інші особливості, які визначають її виняткову функціональність у суспільно-економічних процесах.

Розглянемо склад і структуру сільськогосподарських угідь в ТОВ «АГРОВІТ». Аналіз показує, що протягом досліджуваного періоду площа сільськогосподарських угідь зазнала змін, а саме, що площа даних угідь в 2024 р. зменшилась в порівнянні із 2022 р. на 710,15 або на 13,8 % (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад та структура сільськогосподарських угідь господарства

	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. в % до 2022 р.
	га	% до площі с.-г. угідь	га	% до площі с.-г. угідь	га	% до площі с.-г. угідь	
Площа с.-г. угідь	5151,07	100	4701,87	100	4440,92	100	86,2
у т.ч. рілля	5151,07	100	4701,87	100	4440,92	100	86,2

Варто зазначити, що вся доступна земельна площа в господарстві перебуває в обробці, тому рілля повністю відповідає площі сільськогосподарських угідь.

Валовий обсяг сільськогосподарської продукції виступає фундаментальним результатом інтеграції виробничих факторів, слугуючи

матеріальною та вартісною базою для подальших кінцевих результатів. У фізичному вираженні він охоплює всі первинні продукти, отримані протягом року в галузях рослинництва та тваринництва, які оцінені за умовно постійними цінами, узгодженими на рівень 2021 року. У розглянутому підприємстві вартість валової продукції була найнижчою в 2024 р., а найвищою в 2022 р. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розрахунок валової продукції (у постійних цінах 2021 року)

Вид продукції	Ціна 2021 р., грн	2022р.	2023р.	2024р.	2022р.	2023р.	2024р.
		Виробництво, ц			Вартість, тис. грн		
Пшениця озима	637,73	53 694	67 329	90 870	34 242	42 937	57 951
Кукурудза	613,91	239 461	263 205	57 822	147 008	161 584	35 497
Соняшник	1667,07	81 249	-	63 056	135 448	-	105 118
Ріпак (ярий)	1657,81	-	32 059	-	-	53 147	-
Силос	53,62	33 340	35 859	38 360	1 788	1 923	2 057
Сінаж	28,05	12 180	8 948	12 449	340	251	349
Сіно	119,19	70	927	115	8	110	14
Продукція рослинництва					318 833	259 953	200 986
Молоко	847,10	14 511	16 537	16 229	12 292	14 008	13 748
Продукція сільського господарства					331 125	273 961	214 734

Питання ефективного використання земельних ресурсів залишається одним із найважливіших, оскільки воно стосується передусім екологічного захисту довкілля, раціонального використання земель та охорони ґрунтів.

Економічна ефективність застосування земельних угідь у сільському господарстві визначається системою натуральних і вартісних показників. До вартісних показників включають: вартість валової та товарної продукції на 1 га сільськогосподарських угідь; валовий і чистий дохід, а також прибуток на 1 га угідь. До натуральних показників належать: урожайність та обсяги виробництва продукції на 100 га [31].

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах можливе за рахунок заходів із

покращення родючості ґрунтів, їхньої охорони від шкідливих екологічних впливів та ерозії. Державна політика має бути спрямована на раціональне управління землею, щоб зберегти її якомога кращому стані для майбутніх поколінь [32].

Таблиця 2.3

Забезпеченість, інтенсивність та ефективність використання земельних ресурсів

	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р. в % до 2022 р.
Припадає на 1 середньорічного працівника				
с.-г. угідь (ріллі)	34,6	28,2	23,7	68,5
Виробництво на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.				
Валової продукції	61,5	54,8	44,7	72,7
Товарної продукції	33,0	77	36,1	109,4
Валового прибутку	9,5	27,4	8,7	92,5
Чистого прибутку	-5,5	-3,5	-0,1	х
Виробництво на 1 га ріллі, га				
Зернових	56,9	70,3	33,48	58,8
Олійних	4,5	6,8	14,2	315,5

Проведений аналіз забезпеченості, інтенсивності та ефективності використання земельних ресурсів засвідчив, що показники їх використання зазнали певного погіршення. В 2024 році значно зменшилося виробництво валової продукції на 27,3 %, якщо порівнювати з 2022 роком.

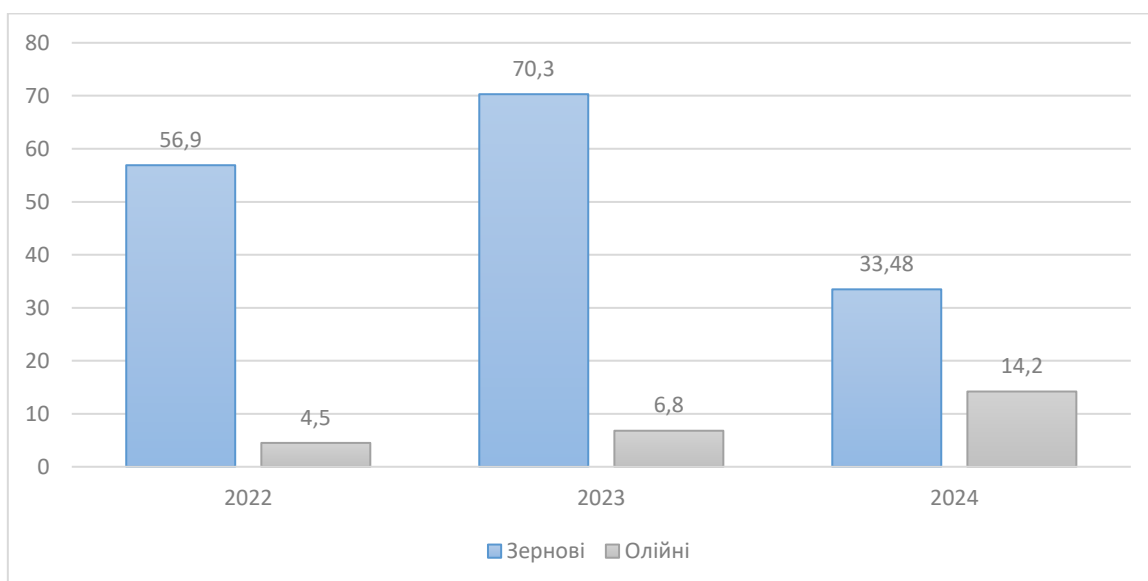

Рис. 2.1. Виробництво на 1 га ріллі, ц

Відзначається позитивна тенденція у збільшенні обсягів товарної продукції, натомість відзначається зменшення валового прибутку на 1 гектар на 9,4 % та 7,5 % відповідно. Аналіз натуральних показників демонструє, що виробництво зернових культур в перерахунок на 1 гектар ріллі зменшилось на 41,2%, тоді як обсяги виробництва олійних культур збільшилися на 215,5 %.

Кадрові ресурси визначаються сукупністю професійних навичок і здібностей, як трудової так і нетрудової природи, які здатні сприяти ефективному функціонуванню підприємства, забезпечуючи виробництво продукції та досягнення запланованих цілей.

Таблиця 2.4

Людські ресурси господарства та їх використання

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Кількість працівників, осіб	149	167	187	125,5
Вартість валової продукції, тис. грн.	331 125	273 961	214 734	64,8
Продуктивність праці, тис. грн.	2 222	1640	1148	51,7
Валовий прибуток тис. грн.	48 771	128 882	38 737	79,4
Отримано прибутку (збитку) на 1 працівника, тис. грн.	327	772	207	63,3
Витрати на оплату праці, тис. грн.	24 510	27 422	37 350	152,4
Середньомісячна зарплата, всього, грн	23 325,7	25 911,40	35 530,5	152,3

Зазначимо, що в підприємстві за період 2022-2024 рр. збільшилась кількість працівників, а саме на 39 осіб або 25,5 %. Варто зазначити, що ключовим індикатором, що відображає залучення та використання трудових ресурсів, виступає продуктивність праці.

Рис. 2.2. Динаміка продуктивності праці та середньомісячної зарплатної плати в підприємстві

У досліджуваний період вартість валової продукції знизилася з 331 125 тис. грн до 214 734 тис. грн., що становить скорочення на 35,2%. Це, в свою чергу, спричинило спад продуктивності праці з 2222 тис. грн. на одного працівника у 2022 році до 1148 тис. грн у 2024, що менше на 48,3 % від рівня 2022 року. Крім того, зафіксовано зменшення валового прибутку підприємства з 48 771 тис. грн. у 2022 році до 38 737 тис. грн. у 2024 році, тобто до 79,4% від рівня базового року. Прибуток у розрахунку на одного працівника також суттєво знизився із 327 тис. грн. до 207 тис. грн., що еквівалентно скороченню на 36,7%.

Водночас спостерігається позитивна динаміка стосовно рівня оплати праці персоналу: витрати на оплату праці зросли з 24 510 тис. грн. у 2022 році до 37 350 тис. грн. у 2024 році, що становить 152,4 % від початкового показника. Середньомісячна зарплата підвищилася із 23 325,7 грн до 35 530,5 грн. або на 52,3 % (табл. 2.4).

Для здійснення виробничого процесу економічні суб'єкти повинні залучати наявні ресурси, так як матеріальні, трудові, природні, інформаційні та фінансові. У цьому контексті важливу роль відіграють засоби виробництва,

які представляють сукупність усіх елементів, що беруть участь у створенні продукції. Відтворення капіталу є ключовою умовою досягнення головної мети підприємства – отримання прибутку. Під час свого використання капіталу перебуває у постійному русі як у рамках діяльності окремого підприємства, так і в масштабах економічної системи країни в цілому. Цей постійний рух капіталу називається оборотом капіталу. Це процес безперервного переміщення капіталу в економічному середовищі, що супроводжується послідовною трансформацією його форм [33].

У межах цього обороту окремі види капіталу відрізняються інтенсивністю руху. Частина виробничого капіталу, представлена предметами праці, використовується в процесі виробництва лише протягом одного виробничого циклу (наприклад, сировина або енергоресурси). Інша частина капіталу, яка представлена засобами праці функціонує протягом багатьох циклів виробництва [34].

Таблиця 2.5

Динаміка забезпеченості підприємства основним капіталом і його використання

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. До 2022 р., %
Вартість основних засобів, тис. грн	71 220	78 048	48 686	68,4
Первісна вартість основних засобів, тис. грн	574 853	840 447	807 149	140,4
Знос основних засобів тис. грн	503 634	762 399	758 463	150,6
Коефіцієнт зносу основних засобів	87,6	90,7	94,0	107,3
Коефіцієнт придатності основних засобів	12,4	9,3	6,0	48,4
Вартість основного капіталу, тис. грн				
на 1 га с.-г. угідь	36,2	45,4	42,6	117,7
на 1 середньорічного працівника	10970	10667	8596	78,4
Капіталовіддача, грн	4,65	3,51	4,41	94,8
Капіталомісткість продукції, грн	0,22	0,28	0,23	104,5
Рентабельність основних засобів, %	-15,06	-7,63	-0,31	X
Норма прибутку, %	-4,3	-2,6	-0,1	X

У період 2022 – 2024 років на підприємстві відбулося суттєве скорочення вартості основних засобів та погіршення їх технічного стану. Загальна вартість основних засобів зменшилася з 71 220 тис. грн у 2022 році

до 48 686 тис. грн у 2024 році, що менше на 31,6 % від рівня 2022 року. Натомість первісна вартість основних засобів зазнала збільшення – із 574 853 тис. грн до 807 149 тис. грн, що свідчить про зростання інвестицій в оновлення основного капіталу. При цьому ступінь зносу збільшився: у 2022 році показник досягав 503 634 тис. грн, а в 2024 році становив 758 463 тис. грн. Це спричинило збільшення коефіцієнта зносу з 87,6 % до 94 %, одночасно знижуючи коефіцієнт придатності з 12,4 % до 6 %.

Вартість основного капіталу на один гектар сільськогосподарських угідь зросла з 36,2 тис. грн до 42,6 тис. грн, що більше на 17,6 %, а в розрахунку на одного середньорічного працівника навпаки зменшилась – із 10 970 тис. грн до 8 596 тис. грн.

Попри песимістичний стан забезпеченості основними засобами ефективність їх використання демонструвала неодноразову тенденцію. Капіталовіддача не суттєво зменшилась, а саме з 4,65 грн у 2022 році до 4,41 грн у 2024 році або на 5,1 %. Капіталомісткість продукції також не зазнала суттєвих змін: з 0,22 грн до 0,23 відповідно.

Однак показники рентабельності протягом досліджуваного періоду залишалася від'ємною: від -15,06% у 2022 році до -0,31% у 2024 році, що свідчить про збиткове використання основних фондів. Схожа динаміка характерна й для показника норми прибутку, які підвищився з -4,3% до -0,1%. Це демонструє певний позитивний прогрес, але це ще недостатньо ефективно.

Таблиця 2.6

Динаміка забезпеченості підприємства оборотними активами та їх використання

	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Вартість оборотних активів, тис. грн	230 768	283 558	340 985	147,8
Частка оборотних активів у активі балансу, %	35,6	44,9	53,4	
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	0,74	1,28	0,47	63,7
Тривалість одного обороту (у днях)	488	282	767	157,0
Одержано чистого прибутку:				
на 1 грн оборотного капіталу, грн	-0,122	-0,057	-0,002	1,4
на 1 грн матеріальних витрат	-0,417	-0,179	-0,009	2,2
Рентабельність оборотних активів, %	-6,1	-3,9	-0,1	2,1
Баланс, тис. грн	648 521	631 790	638 334	98,4
Рентабельність оборотних активів, %	-6,1	-3,9	-0,1	
Норма прибутку, %	-4,3	-2,6	-0,1	

У 2024 році вартість оборотних активів досягла 340 985 тис. грн, що на 47,8% перевищує рівень 2022 року. Таке зростання обумовлене збільшенням обсягів запасів та дебіторської заборгованості, що свідчить про розширення масштабів господарської діяльності підприємства. Водночас частка оборотних активів у загальному обсязі активів балансу зросла з 35,6% у 2022 році до 53,4% році, що демонструє підвищення їхньої значущості у структурі активів.

Попри це, ефективність використання оборотного капіталу виявляє негативну динаміку. Так, коефіцієнт оборотності засобів у 2024 році становив лише 0,47 обороту, що на 36,3% менше від показника 2022 року. Це свідчить про те, що за рік оборотні активи повного обороту досягають менш між одного разу, що у свою чергу, вказує на уповільнення швидкості обігу фінансових ресурсів. Збільшення тривалості одного обороту з 488 днів у 2022 році до 767 днів у 2024 році, що еквівалентне зростанню на 57%. Така ситуація вказує на надмірно довге перебування коштів у запасах і дебіторській заборгованості, що є негативним явищем з точки зору ефективного управління активами.

Попри певне нарощення вартості оборотних активів, фінансові результати діяльності підприємства залишаються незадовільними. Зокрема, показники прибутковості на кожну гривню оборотного капіталу у 2024 році

становив – 0,002 грн, що означає відсутність прибутковості від використання цих ресурсів. Схожа ситуація спостерігається за коефіцієнтом прибутковості на одиницю матеріальних витрат, який у 2024 році дорівнював -0,009 грн.

Рентабельність оборотних активі залишилася від’ємною протягом аналізованого періоду: -6,1% у 2022 році, -3,9 % у 2023 році та -0,1 % у 2024 році. Хоча темпи збитковості скорочуються, підприємство поки не досягло бажаного рівня беззбитковості. Подібну тенденцію демонструє норма прибутку, яка підвищилася з -4,3 % до -0,1 % за той самий період.

Загалом баланс підприємства за підсумками 2024 року становить 638 334 тис. грн, що на 1,6 % менший ніж у 2022 році. Зменшення загальної вартості активів може свідчити про скорочення обсягів основних засобів або частково про оптимізацію їхньої структури.

Таблиця 2.7

Динаміка і структура грошових надходжень від реалізації продукції

	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Продукція рослинництва	133 443	86,7%	322 610	94,1	116 680	79,5
<i>у тому числі:</i>						
Зернові культури	110 867	72%	285 790	83,4%	115 756	78,9%
пшениця	35 264	22,9%	40 965	11,9%	32 943	22,4%
кукурудза на зерно	75 603	49,1%	244 825	71,4%	82 813	56,4%
Олійні культури	22 576	14,7%	36 820	10,7%	924	0,6%
насіння соняшнику	22 576	14,7%	122	0,0%	924	0,6%
насіння ріпаку й кользи	-		36 698	10,7%	-	
Продукція тваринництва	20 445	13,3%	20 265	5,9%	30 086	20,5%
ВРХ	1 656	1,1%	1 578	0,5%	2 909	2,0%
молоко	18 789	12,2%	18 688	5,5%	27 177	18,5%
Продукція сільського господарства	153 888	100%	342 875	100%	146 766	100%

У період 2022 – 2024 років виробнича діяльність підприємства зазнала суттєвих змін, що простежується у співвідношенні продукції рослинництва та тваринництва. Загальний обсяг сільськогосподарського виробництва досяг свого піку у 2023 році, становлячи 342 875 тис. грн. Проте в 2024 році цей

показник зменшився до 146 766 тис. грн, що дорівнює 42, 8 % рівня попереднього року.

Рослинництво залишається провідною сферою діяльності підприємства, хоча його частка у загальній структурі виробництва за аналізований період демонструє тенденцію до зменшення. У 2022 році частка рослинницької продукції становила 86,7 % у 2023 році вона збільшилася до 94,1 %, але у 2024 році скоротилася до 79,5 %.

У внутрішній структурі рослинницької діяльності домінуючим залишається зернові культури, частка яких підвищилася з 72 % у 2022 році до 83,4 % у 2023 році, після чого скоротилося до 78,9 % у 2024 році. Основними зерновими культурами є пшениця та кукурудза.

Виробництво пшениці демонструє змінну динаміку: у 2023 році її обсяг зріс до 40 965 тис. грн, однак у 2024 році скоротилася до 32 943 тис. грн, що дорівнює 22,4 % в загальній структурі рослинництва.

Кукурудза на зерно характеризується значними коливаннями. У 2022 році її виробництво становило 75 603 тис. грн, у 2023 році цей показник зріс утричі – до 244 825 тис. грн. Але у 2024 році спостерігалось різке зниження обсягу виробництва до рівня 82 813 тис. грн, що становить 56,4 %.

Олійні культури зазнали суттєвого скорочення в обсягах виробництва. Якщо їх частка становить 14,7 % то у 2024 році вона скоротилася до 0,6 %. Це здебільшого пояснюється практично повним припиненням вирощування ріпаку, частка якого у загальній структурі складала 10,7 % у 2023 році, а в 2024 році була відсутня

У досліджуваній період продукції тваринництва демонструє змінну динаміку в загальній структурі виробництва підприємства. У 2022 році її частка становила 13,3 % у 2023 році вона зменшилася до мінімальних 5,9 %, однак у 2024 році відбулося її поступове відновлення до рівня 20,5 %, що свідчить про певну реорганізацію та розвиток галузі.

Основним видом продукції тваринництва виступає молоко, обсяги якого у 2024 році склав 27 177 тис. грн. Це на 44% перевищує показники 2022 року.

Крім того, позитивна динаміка спостерігається у виробництві яловичини, обсяг якої зріс на значні 75,7 % із показника у розмірі: 1 656 тис. грн у 2022 році до рівня 2 909 тис. грн у 2024 році.

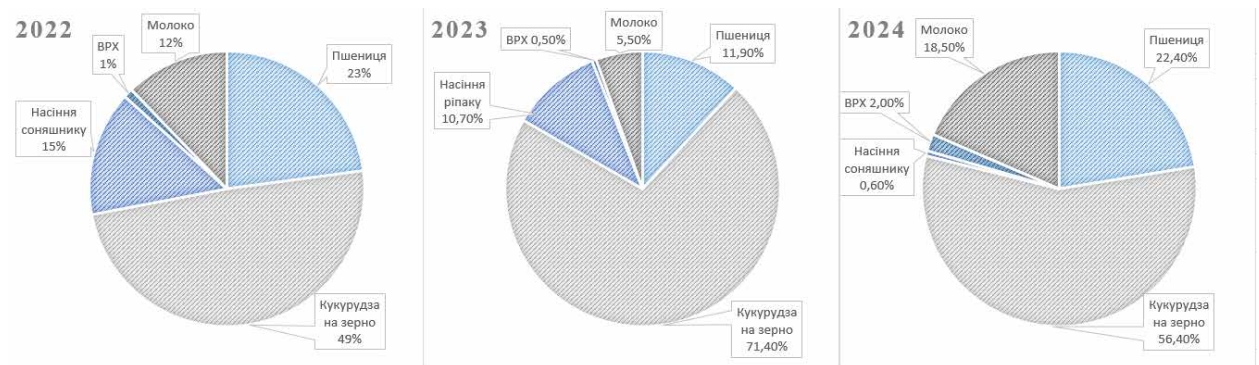

Рис. 2.3. Структура грошових надходжень від реалізації продукції

У 2022 році у складі виробництва домінувала кукурудза на зерно, яка займала 49 % від загального обсягу, тоді як на пшеницю припало 23 %, частка насіння соняшнику становила 15 %. Продукція тваринництва мала значно менше вагу: на молоко припадало 12 %, а на велику рогату худобу лише 1 %. Ці дані свідчать про рослинницьку спрямованість підприємства із явним акцентом на вирощуванні зернових культур.

У 2023 році частка кукурудзи суттєво зросла, досягнувши 71,4 %, що вказує на ще більшу концентрацію виробництва у зерновому сегменті. Водночас частка насіння ріпаку склала 10,7 %, а пшениці – лише 11,9 %. Продукція тваринництва продовжила скорочуватися: молоко займало лише 5,5 %, а частка великої рогатої худоби зменшилася до 0,5 %. Така структура виробництва підкреслює його однобічність і високу залежність від врожайності кукурудзи.

У 2024 році ситуація частково змінилася: частка кукурудзи на зерно знизилася до 56,4 % натомість пшениця зросла до 22,4 %, а виробництво молока досягло 18,5 %. У той же час олійні культури, зокрема насіння соняшнику, мали найменшу частку – лише 0,6 %, тоді як велика рогата худоба піднялася до 2%. Такі зміни демонструють початок диверсифікації виробництва та поступове відновлення показників у галузі тваринництва (рис. 2.4).

2.2. Стан та динаміка виробництва продукції рослинництва в підприємстві

В Україні рослинництво орієнтується на вирощування зернових і олійних культур, вирізняючись значною різноманітністю продукції. Основна частина посівних площ припадає на зернові культури, серед яких провідне місце займають озима пшениця, кукурудза на зерно та ячмінь. Озима пшениця є ключовою продовольчою культурою, що забезпечує внутрішній попит і має значний експортний потенціал.

Кукурудза вважається однією з найприбутковіших культур завдяки її поширенню майже у всіх регіонах країни та стабільному лідерству за обсягами виробництва серед зернових. Олійні культури також займають важливе місце в аграрного секторі України. Серед них особливо виділяється соняшник, у виробництві та експорті якого країна є одним із світових лідерів. Значне поширення мають також озимий ріпак і соя, які демонструють високу економічну ефективність та застосування як у виробництві технічних олій, так і в кормовій індустрії

Таблиця 2.8

Динаміка і структура посівних площ (добавити кормові)

Культури	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. до 2022 р., %
	га	%	га	%	га	%	
Зернові культури	4218,84	81,9	3851,49	81,9	2395,87	53,9	56,8
пшениця озима	942,21	18,3	919,3	19,6	1395,94	31,4	148,2
кукурудза на зерно	3276,63	63,6	2932,19	62,4	999,93	22,5	30,5
Олійні культури	800,29	15,5	785,78	16,7	1962,48	44,2	245,2
соняшник	800,29	15,5	-	-	1962,48	44,2	245,2
ріпак	-	-	785,78	16,7	-	-	-
Силос	131,94	2,6	64,6	1,4	82,57	1,9	62,6
Сінаж	67,34	1,3	-	-	-	-	-
Сіно	64,60	1,3	64,6	1,4	82,57	1,9	127,8
	5151,07	100%	4701,87	100%	4440,92	100%	X

Аналіз динаміки і структури в ТОВ «АГРОВІТ» свідчить, що в 2024 році найбільшу питому вагу займали зернові культури – 53,9 % та соняшник – 44,2 % (табл. 2.8).

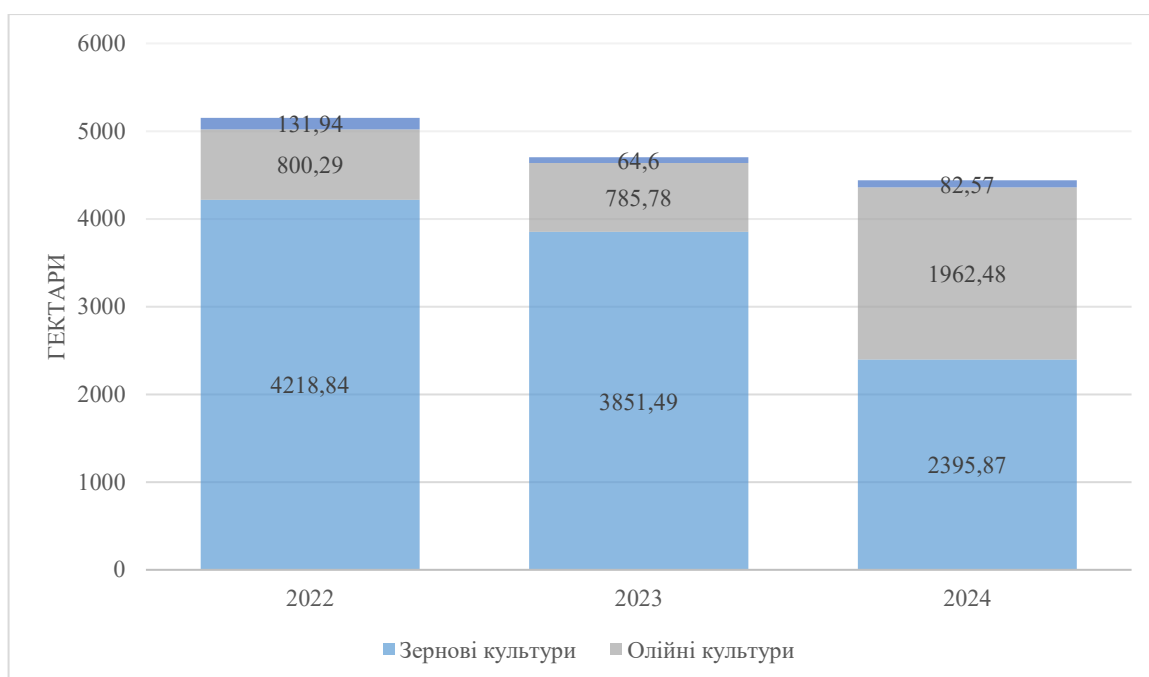

Рис. 2.5. Динаміка посівних площ, га

На рис. 2.4 детально показано динаміку змін посівних площ зернових, олійних та кормових культур у господарстві. У 2022 році зернові культури займали 4218,84 гектарів, але до 2024 року вона скоротилась до 2395,87 гектарів, що менше на 43,3 %. У свою чергу, посіви олійних культур збільшилися з 800,29 гектарів у 2022 році до 1962,48 гектар у 2024 році, що більше на 145,2 %. Також зменшилась посівна площа кормових культур з 131,94 гектарів у 2022 до 82,57 гектарів у 2024 році, що менше на 37,4%.

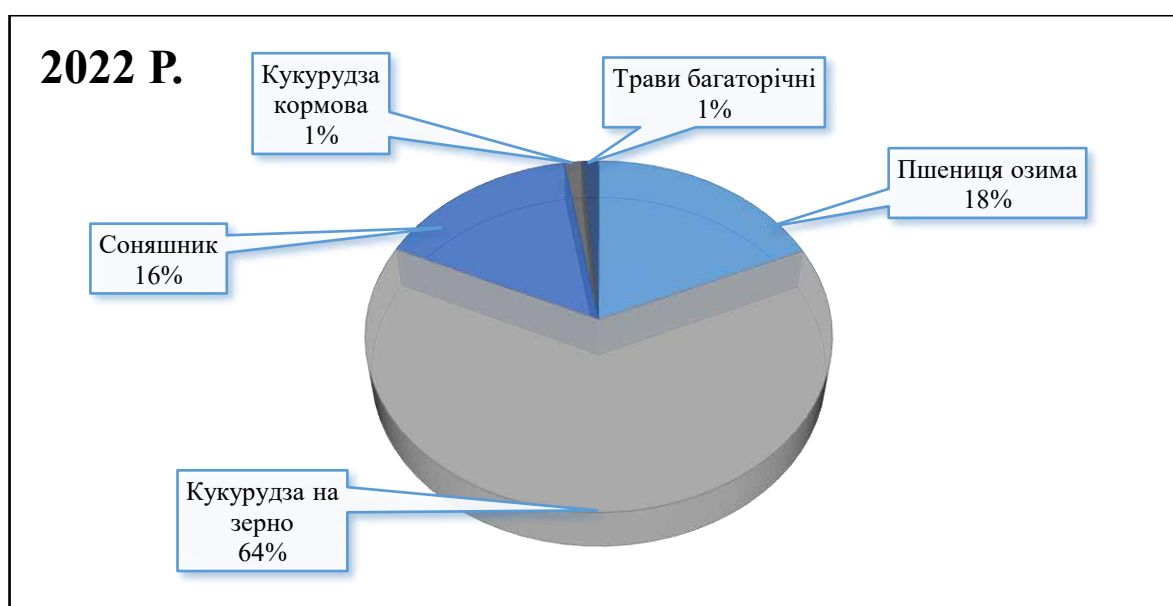

Рис. 2.5. Структура посівних площ, 2022 р., %

Для порівняння було проаналізовано динаміку структури посівних площ у 2022 та 2024 роках. Результати дослідження вказують на значні зміни в цій структурі протягом трьох років. Зокрема, у 2024 році спостерігається суттєве зниження питомої ваги кукурудзи на зерно, яка скоротилася з 64% у 2022 році до 23% у 2024 році. Водночас істотно зросла питома вага озимої пшениці, а саме з 18% у 2022 році до 31% у 2024 році. Подібна тенденція характерна і для соняшнику, питома вага зросла з 16 % до 44% (рис. 2.6, 2.7).

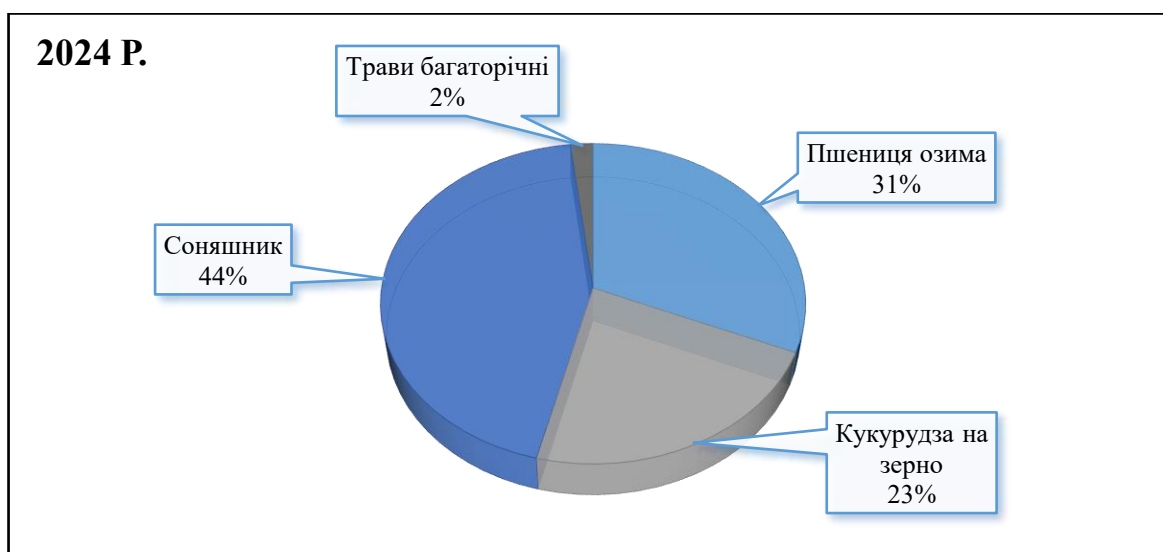

Рис. 2.6. Структура посівних площ, 2021 р., %

Наступний етап нашого дослідження передбачає детальний аналіз динамічних змін у виробництві ключових типів сільськогосподарських культур, що вирощують у межах господарства.

Дослідження демонструє значні зміни у виробництві основних культур протягом 2022–2024 років. Загальна площа збору зернових культур скоротилася з 4218,84 га у 2022 році до 2395,87 га у 2024 році, що складає лише 56,7% від показника 2022 року. Найбільше зменшення зафіксоване у кукурудзі на зерно – площа зменшилась з 3276,63 га до 999,93 га, що становить лише 30,5% від попереднього рівня. На противагу цьому, площа під озимою пшеницею значно зросла – з 942,21 га у 2022 році до 1395,94 га у 2024 році, тобто на 48,1% більше.

Урожай зернових у 2024 році скоротився до 148692,4 ц, або на 49,3%. Зокрема, виробництво кукурудзи знизилося у понад чотири рази, тоді як урожай озимої пшениці зріс на 31,1%.

Щодо олійних культур, у 2024 році спостерігалася значне збільшення їх виробництва. Площа під цими культурами зросла з 800,29 га до 1962,48 га, що позитивно вплинуло на валовий збір: він зріс майже на 2,7 рази – з 23411,4 ц у 2022 році до 63055,8 ц у 2024 році. Соняшник залишається основною культурою серед олійних.

Серед врожайності зернових культур у 2024 році становила 62,1 ц/га – на 10,7 менше в порівнянні з рівнем 2022 року. Зниження продуктивності було переважно зумовлене зменшенням посіву кукурудзи на зерно у 2024 році та зменшенням врожайності. Водночас врожайність олійних культур зросла на 9,8 % досягнувши показника у 32,1 ц/га, що свідчить про вдосконалення технологій вирощування та збільшення площ посіву (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка виробництва основних видів продукції

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2024 р., %
Зібрана площа, га				
Зернові	4218,84	3851,49	2395,87	56,7
пшениця озима	942,21	919,3	1395,94	148,1
кукурудза на зерно	3276,63	2932,19	999,93	30,5
Олійні	800,29	785,78	1962,48	245,2
соняшник	800,29	-	1962,48	245,2
ріпак	-	785,78	-	-
Виробництво, ц				
Зернові	293154,6	330533,5	148692,4	50,7
пшениця озима	53693,6	67328,61	70399,92	131,1
кукурудза на зерно	239461	263204,8	57821,76	24,1
Олійні	23411,4	32058,6	63055,8	269,3
соняшник	23411,4	-	63055,8	269,3
ріпак	-	32058,6	-	-
Урожайність, ц/га				
Зернові	69,5	85,8	62,1	89,3
пшениця озима	57	73,2	50,4	88,5
кукурудза на зерно	73,1	89,8	57,8	79,1
Олійні	29,3	40,8	32,1	109,8
соняшник	29,3	-	32,1	109,8
Ріпак	-	40,8	-	-

У 2022 році господарство здебільшого спеціалізувалося на вирощуванні зернових культур, які займали 4218,84 га. Основними культурами було озима пшениця та кукурудза на зерно. Олійні культури вирощували виключно соняшник і займав лише 800,29 га. У 2024 році зменшилося виробництво зернових до 2395,87 га, але збільшилося виробництво соняшнику удвічі.

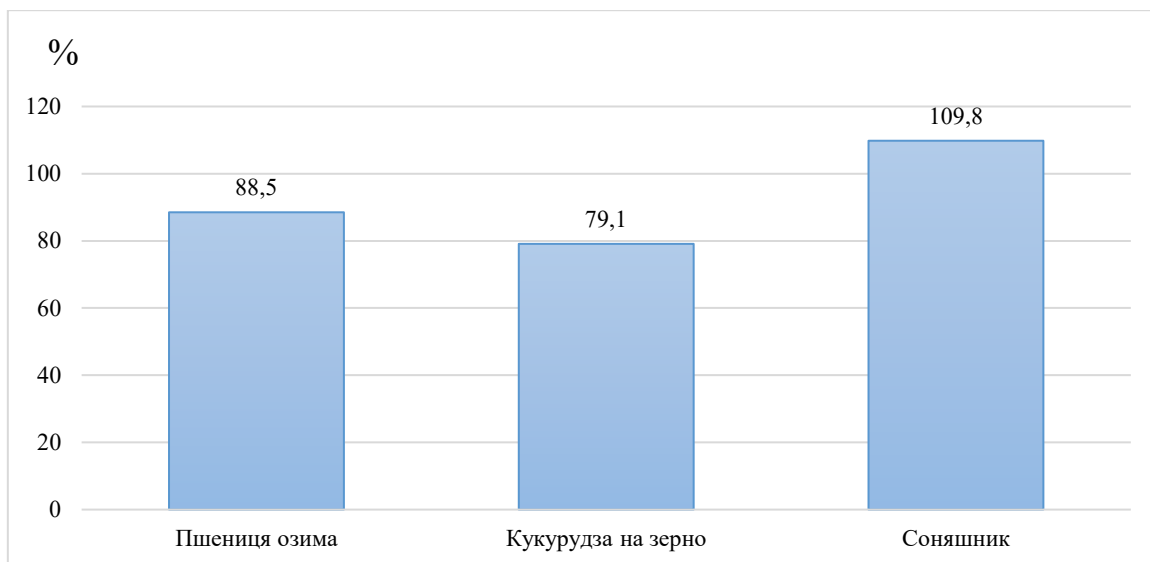

Рис. 2.7. Індекси урожайності культур (2024 р. до 2022 р.,%)

Індекс змін урожайності сільськогосподарських культур за період 2022-2024 роки викладено у рис. 2.8. За останні три роки зросла урожайність соняшнику на 9,8%, урожайність озимої пшениці та кукурудзи на зерно зменшилась на 11,5% та 20,9 відповідно (рис. 2.8).

2.3. Ефективність виробництва продукції рослинництва та аналіз основних факторів впливу на її прибутковість

Розвиток аграрного сектора економіки України значною мірою залежить від ефективності виробництва у сфері рослинництва. Економічна ефективність виступає ключовим показником результативності діяльності господарських підприємств, адже вона демонструє рівень раціонального використання земельних ресурсів, трудових зусиль і матеріально-технічних запасів. Це ефективність слугує основою для узгодження між витратами та отриманим результатом, що у свою чергу формує основу прибутковості й конкурентоспроможності сільськогосподарської діяльності [47].

Економічна ефективність рослинництва визначається співвідношенням між виробничими результатами, необхідними для їх досягнення. Індикатори цієї ефективності представляються через систему взаємопов'язаних показників як у натуральному, так і у вартісному вимірі, а саме; вартість влової продукції, урожайність, рівень капіталовіддачі, собівартість, рівень рентабельності.

Важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку рослинництва відіграє державна підтримка. Її основним завдання є стимулювання інноваційних та інвестиційних процесів, удосконалення системи регулювання цін, розвиток кредитно-фінансових інструментів і забезпечення стабільного середовища для прибуткової діяльності в цьому секторі [48].

Кожен виробник продукції завжди зацікавлений у визначенні обсягів виробництва і продажів, які залежать від ціни товару та витрат на його виготовлення. Щоб забезпечити процес виробництва, підприємець мусить понести певні витрати. До таких витрат належать елементи факторів виробництва, що використовуються для створення продукції. Зокрема це витрат на оплату праці, витрати на природні ресурси, інвестиції у будівлі та обладнання, пальне та інші енергоносії.

Виробничі витрати являють собою реальні затрати виробника на придбання й використання всіх необхідних матеріалів, які сприяють досягненню кінцевого результату господарської діяльності. Структура цих витрат характеризується відсотковим співвідношенням їх окремих елементів.

Таблиця 2.10

Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га пшениці

Статті та елементи витрат	2022р.			2023р.			2024р.			2024 до 2022, %
	усього, тис.	на 1 га, грн	%	усього, тис.	на 1 га, грн	%	усього, тис.	на 1 га, грн	%	
Прямі матеріальні витрати - усього	13446	14271	50,0	12706	13821	38,0	17700	12679	41,8	88,8
у т.ч. насіння та посадковий матеріал	2620	2780	9,8	1668	1815	5,0	3843	2753	9,1	99,0
мінеральні добрива	7297	7744	27,2	6070	6603	18,1	6392	4579	15,1	59,1
пальне і мастильні матеріали	1738	1845	6,5	2484	2702	7,4	4150	2973	9,8	161,1
інші прямі витрати	1791	1901	6,7	2484	2702	7,4	3315	2374	7,8	124,9
Прямі витрати на оплату праці	1859	1973	6,9	1598	1738	4,8	3888	2785	9,2	141,2
Інші прямі витрати - усього	11563	12273	43,0	19169	20851	57,3	20795	14896	49,1	121,4
відрахування на соціальні заходи	387	411	1,4	342	372	1,0	779	558	1,8	135,9
амортизація	2118	2248	7,9	9615	10459	28,7	6959	4985	16,4	221,7
оплата послуг сторонніх організацій	2319	2461	8,6	3385	3682	10,1	4664	3341	11,0	135,8
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	6739	7153	25,1	5827	6338	17,4	8392	6012	19,8	84,0
Усього витрат	26868	28516	100,0	33472	36411	100,0	42382	30361	100,0	106,5

У період 2022 – 2024 років загальні витрати підприємства на виробництво продукції рослинництва демонстрували тенденцію до збільшення. Загальна сума витрат підвищилася з 26 868 тис. грн у 2022 році до 42 382 тис. грн у 2024 році, що склала приріст у 6,5%. Це свідчить про підвищення собівартості продукції в умовах зростання цін на матеріальні ресурси на послуги.

Найбільшу частку витрат займали прямі матеріальні витрати. У 2022 році їх частка становила 50 %, однак до 2024 року вона знизилася до рівня 41,8 % що вказує на деяке скорочення матеріаломісткості виробництва. У

фізичному обсязі такі витрати зменшилися на 11,2 % у порівнянні з показниками 2022 року.

Витрати на оплату праці у 2024 році суттєво зросли із 1 859 тис. грн до 3 888 тис. грн, що відповідає приросту в 41,2 %. Відповідно, частка цих витрат у загальній структурі зросла з 6,9 % у 2022 році до 9,2 % у 2024 році, що пояснюється як підвищенням рівня заробітної плати, так і додатковим залученням робочої сили.

Інші прямі витрати також зазнали значного зростання із 11 563 тис. грн у 2022 році до 20 795 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 21,4 %. Їхня частка в структурі витрат залишається стабільною на рівня близько половини загальної суми.

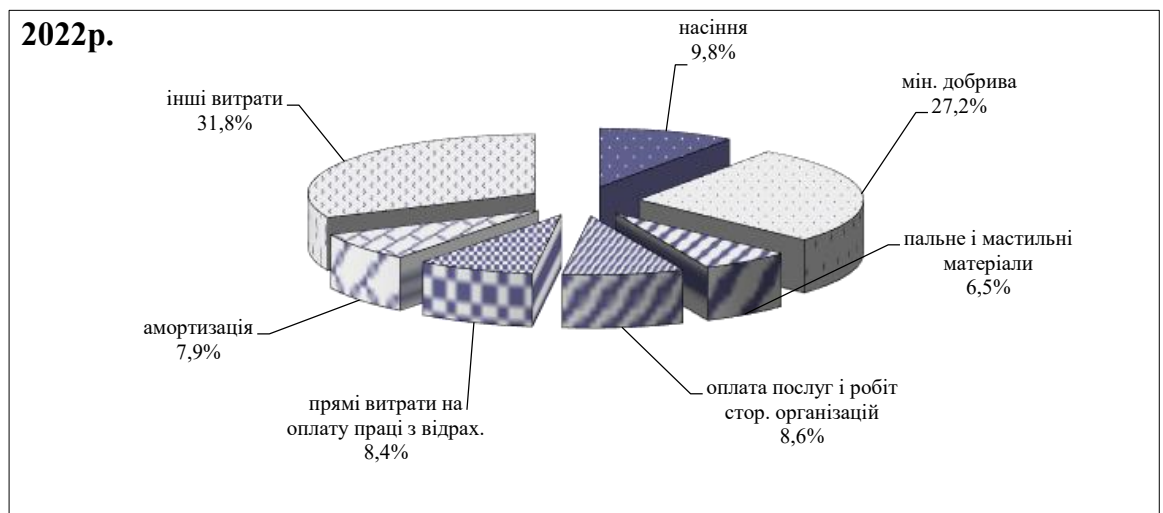

Рис. 2.8. Структура виробничих витрат пшениці, 2022 р.

На рис. 2.9 представлена структура виробничих витрат на виробництво продукції за 2022 рік. У 2022 році структура виробничих витрат на вирощування демонструє домінування інших витрат, що становить 31,8% та витрат на мінеральні добрива, які займають 27,2 %, що свідчить про високу матеріаломісткість цього виду сільськогосподарської продукції. Помітну, хоча і меншу частку, становлять витрати на насіння (9,8%), оплату праці з відрахуваннями, що займає 8,4 % та оплату послуг сторонніх організацій 8,6 %. Найнижчий рівень займають затрати на паливно-мастильні матеріали, а саме 6,5 % та амортизаційні нарахування, що становлять 7,9 %, що свідчить

про ефективне використання технічних ресурсів і порівняно високий рівень енергоефективності процесу.

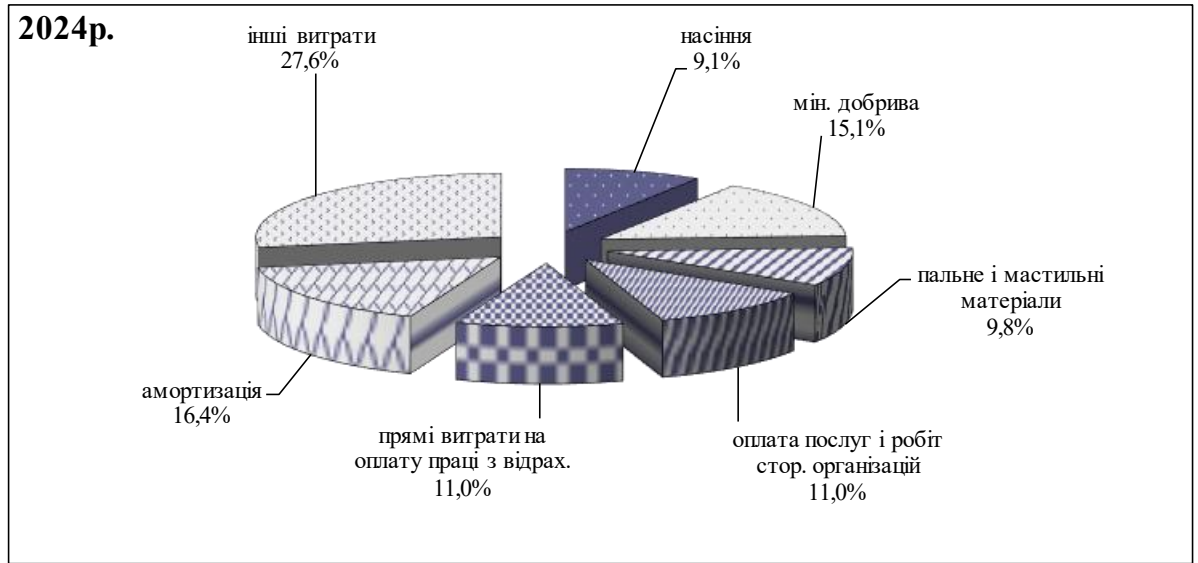

Рис 2.9. Структура виробничих витрат пшениці, 2024 р.

На рис. 2.9 представлена структуру виробничих витрат пшениці за 2024 рік. У зазначеному році значну частину виробничих витрат на вирощування пшениці складають інші витрати, які займають 27,6 % загальної структури. Це свідчить про значний обсяг непрямих витрат у собівартості продукції. Помітна частка амортизаційних відрахувань – 16,4 % вказує на посилене використання та оновлення технічного обладнання, що є важливим фактором у сучасному виробництві. Водночас зниження частки витрат на мінеральні добрива до 15,1 % свідчить про оптимізацію процесу їх використання чи зменшення залежності від цін на цей ресурс. Відносно стабільними залишились витрати на оплату праці з відрахуваннями, послуги сторонніх організацій, паливно-мастильні матеріали і закупівлю насіння.

Таблиця 2.11

**Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га
кукурудзи**

Статті та елементи витрат	2022			2023			2024			2024 до 2022, %
	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	
Прямі матеріальні витрати - усього	35176	10735	36,7	35600	12141	35,7	8858	8858	35,3	82,5
у т.ч. насіння та посадковий матеріал	10292	3141	10,7	9332	3183	9,4	1850	1851	7,4	58,9
мінеральні добрива	12975	3960	13,5	9545	3255	9,6	2183	2184	8,7	55,1
паливо і мастильні матеріали	9331	2848	9,7	9419	3212	9,5	3909	3909	15,6	137,3
інші прямі витрати	2578	787	2,7	7303	2491	7,3	915	915	3,6	116,4
Прямі витрати на оплату праці	7510	2292	7,8	4509	1538	4,5	3089	3089	12,3	134,8
Інші прямі витрати - усього	53200	16236	55,5	64549	22014	64,8	13136	13137	52,4	80,9
відрахування на соціальні заходи	1580	482	1,6	1080	368	1,1	638	638	2,5	132,4
амортизація	9834	3001	10,3	31333	10686	31,5	4307	4308	17,2	143,5
оплата послуг сторонніх організацій	13036	3978	13,6	10133	3456	10,2	2995	2995	11,9	75,3
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	28751	8775	30,0	22004	7504	22,1	5196	5196	20,7	59,2
Усього витрат	95885	29263	100,0	99622	33975	100,0	25083	25085	100,0	85,7

У 2024 році загальний обсяг витрат склад 25 083 тис грн, що на 14,3 % нижче ніж у 2022 році. Така динаміка свідчить про скорочення виробничих обсягів. Основну частину витрат становлять інші прямі витрати, які у 2024 році займали 52,4 % структури, знизившись на 3,1 % порівняно з 2020 роком. Серед них виділяються амортизаційні відрахування, частка яких зросла на 6,9 % і досягла 17,2 %. Це вказує на інтенсивніше використання основних засобів у виробничих процесах. Прямі матеріальні витрати склали 35,3 % від загального обсягу у 2024 році, що на 1,4 % нижче, ніж у 2022 році. Зменшення переважно пов'язане зі скороченням витрат на насіння та посадковий матеріал на 41,1 % і мінеральні добрива на 44,9 %. Витрати на паливо та мастильні матеріали зросли на 37,7 % через зростання цін на енергоносії та збільшення

долі механізації у виробничих процесах. Прямі витрат на оплату праці у 2024 році становили 12,3 % загальних витрат, що на 4,5 % більше порівняно з показником 2022 року. Така тенденція свідчить про підвищення рівня заробітної плати або про зростання окремих виробничих операцій.

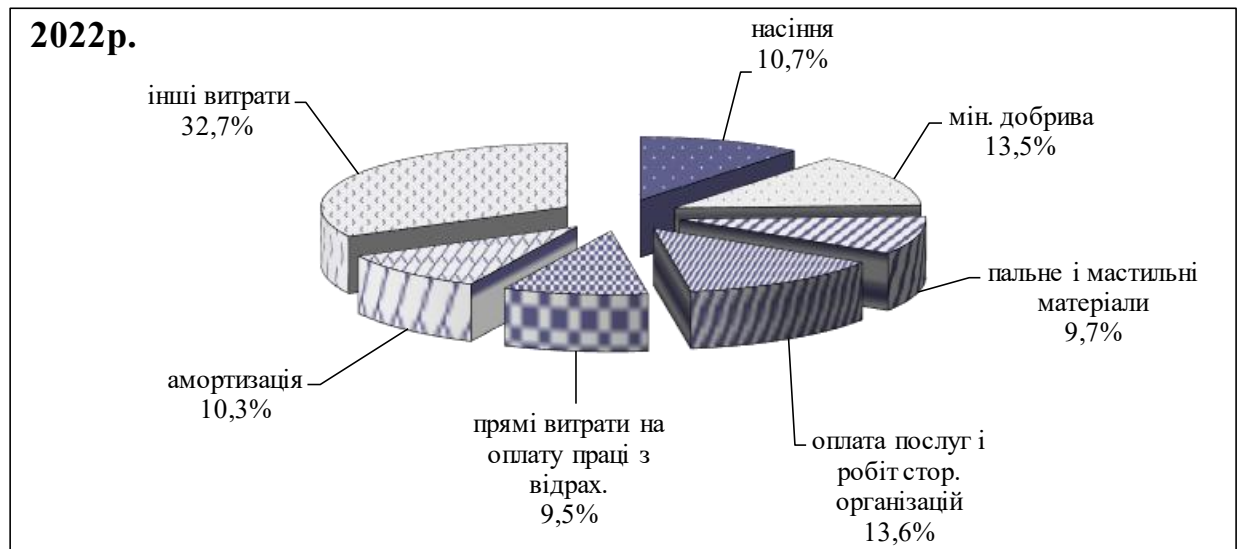

Рис. 2.10. Структура виробничих витрат кукурудзи, 2022 р.

У 2022 році структура виробничих витрат на вирощування пшениці демонструвала переважання інших витрат, які становили 32,7 від загальної собівартості продукції. Це відображає значну роль непрямих витрат у формуванні економіки сільськогосподарського виробництва. Вагоме місце у витратах займали послуги і роботи сторонніх організацій склала 13,6 % та мінеральні добрива, що склали 13,5 %, які сукупно склали майже третину всіх витрат, що підкреслює їх критичну важливість у виробничому процесі. Водночас, відносно менша частка припадає на насіння, а саме 10,7 % амортизаційні відрахування на 10,3%, паливо-мастильні матеріали склали 9,7 %, а також прямі витрат на оплату праці із відповідними відрахуваннями склала 9,5 %. Така структура забезпечує певний баланс, проте свідчить про значну ресурсомісткість процесу виробництва.

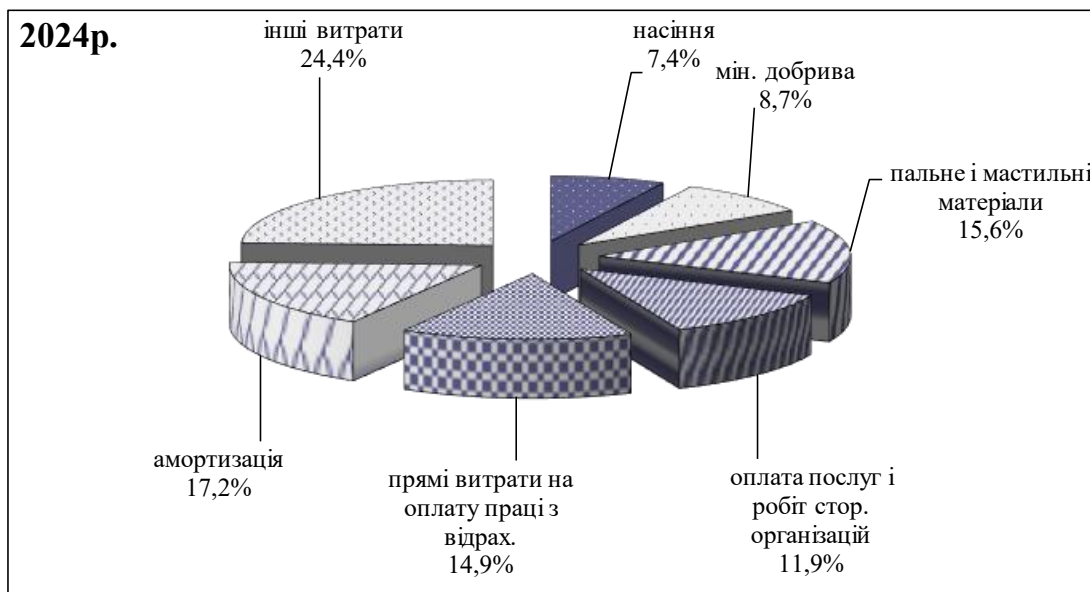

Рис. 2.11. Структура виробничих витрат кукурудзи, 2024 р.

Найбільшу частку займають інші витрати, а саме 24,4 %, що відображає широкий спектр додаткових витрат. Амортизація становить 17,2 %, що свідчить про значний обсяг капітальних інвестицій у основні засоби та їх поступове знецінення в процесі експлуатації. Пальне та мастильні матеріали складають 15,6 % загальних витрат, що є типовим для виробничих секторів із високим рівнем механізації. Прямі витрати на оплату праці разом із відрахуваннями формують 14,9 % акцентуючи ключову роль людського ресурсу у виробничій діяльності. Частка витрат на оплату послуг і робіт сторонніх організацій становить 11,9 %, що вказує на залучення зовнішніх підрядників для реалізації окремих операційних процесів.

Таблиця 2.12

**Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 га
соняшнику**

Статті та елементи витрат	2022			2024			2024 до 2022, %
	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	усього, тис. грн	на 1 га, грн	%	
Прямі матеріальні витрати - усього	6234	7790	32,0	20945	10673	32,6	137,0
у т.ч. насіння та посадковий матеріал	1284	1604	6,6	3515	1791	5,5	111,6
мінеральні добрива	2599	3248	13,3	7047	3591	11,0	110,6
паливне і мастильні матеріали	1112	1389	5,7	3662	1866	5,7	134,3
інші прямі витрати	1239	1548	6,4	6722	3425	10,5	221,2
Прямі витрати на оплату праці	1930	2412	9,9	5052	2575	7,9	106,8
Інші прямі витрати - усього	11341	14171	58,1	38192	19461	59,5	137,3
відрахування на соціальні заходи	409	511	2,1	1078	549	1,7	107,6
амортизація	1893	2365	9,7	8663	4415	13,5	186,7
оплата послуг сторонніх організацій	1817	2271	9,3	4815	2453	7,5	108,0
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	7223	9025	37,0	23635	12044	36,8	133,4
Усього витрат	19506	24373	100,0	64190	32708	100,0	134,2

Наведені дані свідчать про те, що у період 2022 – 2024 років загальний обсяг підприємства зріс з 19 506 тис. грн до 64 190 тис. грн, що відповідає приросту на 34,2 %. Аналіз структури витрат показує, що найбільшу частку у загальних витратах займаються інші прямі витрати, питома вага яких становила в 2024 році 59,5 %, що дещо перевищує показники 2022 року. Вагомими складовими цієї категорії є амортизаційні відрахування, частка яких зросла з 9,7 % до 13,5 %, тобто на 86,7 %. Водночас значну роль відіграють значну роль відіграють інші прямі та загальновиробничі витрати, які у 2024 році сягнули 36,8 % збільшились на 33,4 % порівняно з 2022 роком. Частка прямих матеріальних витрат у загальній структурі витрат у 2024 році залишалася практично стабільною і становила 32,6 %, а у 2022 році – 32 %. У межах цього сегмента найвагомими складовими були на матеріальні добрива та насіння і посадковий матеріал. Витрати на паливо і мастильні матеріали демонструють тенденцію до зростання їхній обсяг збільшився на 34,3 %.

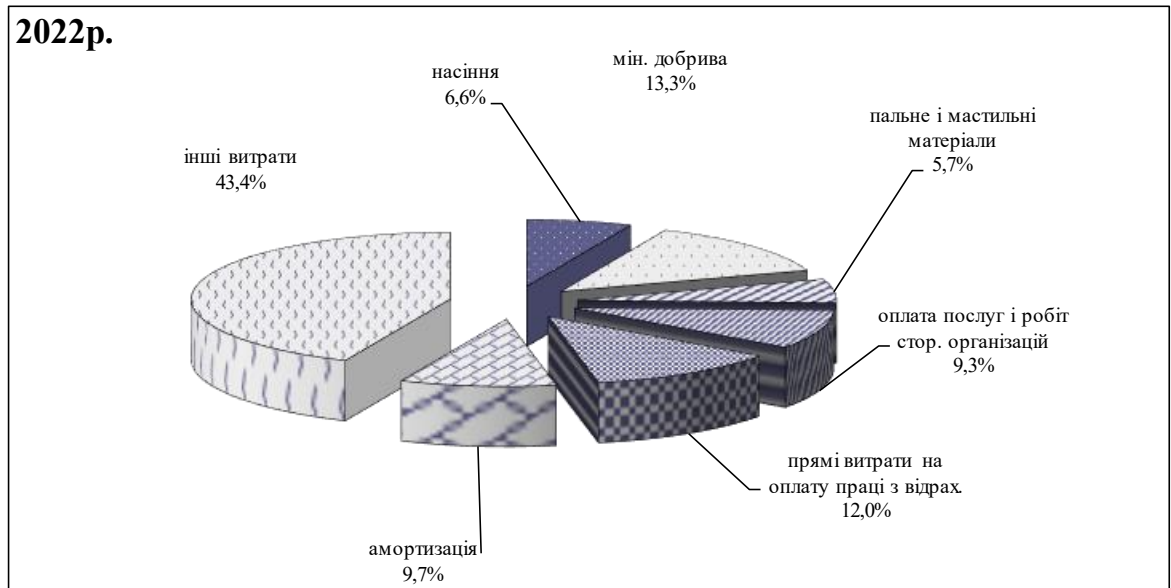

Рис. 2.12. Структура виробничих витрат соняшнику, 2022 р.

У 2022 році структура виробничих витрат на вирощування соняшнику демонструвала переважання інших витрат, які становили 43,4% від загальної собівартості продукції. Це відображає значну роль непрямих витрат у формуванні економіки сільськогосподарського виробництва. Вагоме місце у витратах займали прямі витрати на оплату праці з відрахуваннями - 12% та мінеральні добрива - 13,3 %, які сукупно склали майже третину всіх витрат, що підкреслює їх критичну важливість у виробничому процесі. Водночас, відносно менша частка припадає на насіння, а саме 6,6 % амортизаційні відрахування на 9,7%, паливо-мастильні матеріали - 5,7 %, а також оплата послуг і робіт стороннім організаціям - 9,3 %.

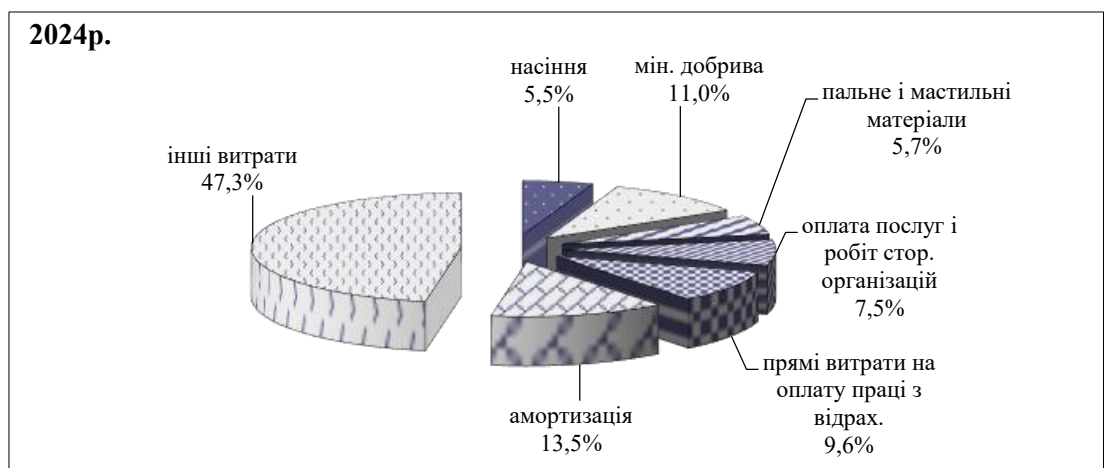

Рис. 2.13. Структура виробничих витрат соняшнику, 2024 р.

У 2024 році структура виробничих витрат на вирощування соняшнику демонструвала переважання інших витрат, які становили 47,3% від загальної собівартості продукції. Це підкреслює значну роль непрямих витрат у формуванні економіки сільськогосподарського виробництва. Вагоме місце у витратах займали прямі витрати на амортизацію - 13,5 % та мінеральні добрива - 11 %, які сукупно склали майже третину всіх витрат, що підкреслює їх критичну важливість у виробничому процесі. Водночас, відносно менша частка припадає на насіння, а саме 5,5 %, прямі витрати на оплату праці з відрахуваннями - 9,6 %, паливо-мастильні матеріали - 5,7 %, а також оплата послуг і робіт стороннім організаціям - 7,5 %.

Таблиця 2.13

Ефективність основних видів продукції

Культура	2022р.	2023р.	2024р.	2024р.у % до 2022р.
Реалізовано, ц				
Зернові усього	176 079	417 024	193 839	110,1
пшениця озима	49 557	62 772	39 985	80,7
кукурудза на зерно	126 522	354 252	153 854	121,6
Ріпак		30 539		
Соняшник	24 443	104	705	2,9
Ціна реалізації 1 ц, грн				
Зернові усього	629,6	685,3	597,2	94,8
пшениця озима	711,6	652,6	823,9	115,8
кукурудза на зерно	597,5	691,1	538,3	90,1
Ріпак		1201,7		
Соняшник	923,6	1173,4	1310,4	141,9
Повна собівартість 1 ц, грн				
Зернові усього	457,9	410,4	459,5	100,4
пшениця озима	506,5	532,0	634,2	125,2
кукурудза на зерно	438,9	388,8	414,1	94,4
Ріпак		1140,3		
Соняшник	826,9	1038,5	1483,3	179,4

У період 2022 – 2024 років підприємство демонструвало змінну динаміку реалізації основних видів рослинницької продукції. У 2024 році загальний обсяг реалізації зернових культур сягнув 193 839 ц, що на 10,1 % більше порівняно з 2022 роком. Однак у структурі зернових відбулося помітне перерозподілення: обсяг продажу озимої пшениці скоротився на 19,3 %, тоді

як реалізація кукурудзи на зерно збільшилася на 21,6 %. Це свідчить про стратегічну переорієнтацію підприємства на виробництво кукурудзи як більш рентабельної культури.

Серед технічних культур ситуація виявилася менш стабільною. У 2024 році реалізація соняшнику впало до 705 ц., що становить лише 2,9% від рівня 2022 року. Таке різке зростання може бути наслідком зменшення площ посівів, несприятливих погодних умов чи зміни у структурі вирощуваних культур на користь інших. У той час, як у 2023 році було реалізовано 30 539 ц. ріпаку, у 2024 році ця продукція не продавалась.

Динаміка цін реалізації показала різноспрямовані тенденції. У середньому ціна на зернові культури у 2024 році становила 597,2 грн/ц, що на 5,2 % нижче рівня 2022 року. Найвищу вартість реалізації мала озима пшениця – 823,9 грн/ц, тоді як кукурудза подешевшала до 538,3 грн/ц. Соняшник, попри значне скорочення обсягів виробництва, зріс у ціні на 41,9 %, що пояснюється підвищенням ринкової вартості олійних культур.

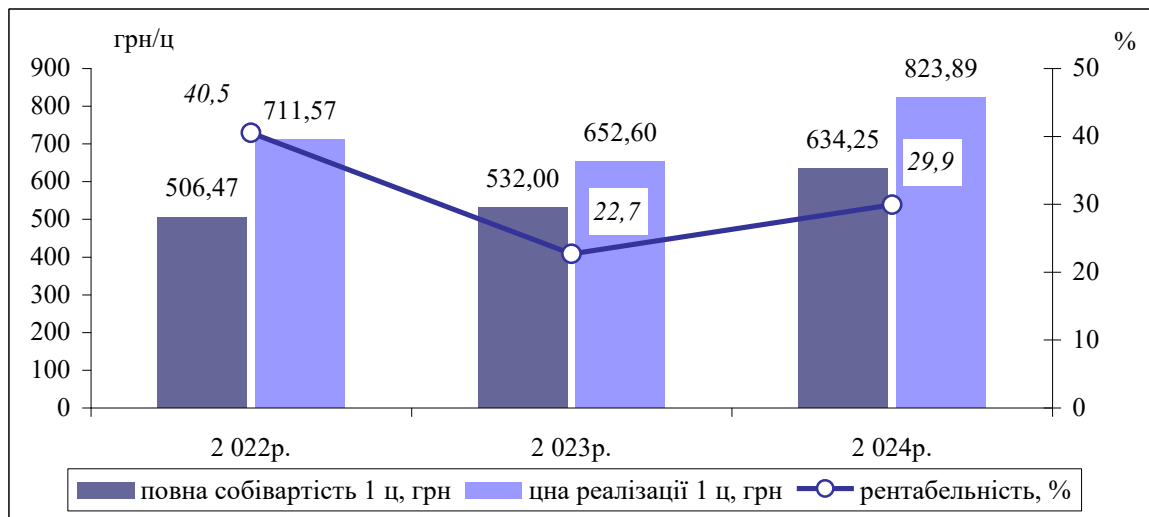

Рис. 2.14. Ефективність виробництва озимої пшениці

У 2022 році повна собівартість 1 ц продукції становила 506,47 грн, а ціна реалізації 711,57 грн. Завдяки значному перевищенню ціни над собівартістю рівень рентабельності досяг 40,5%, що свідчить про високу прибутковість виробництва.

У 2023 році відбулося зростання собівартості до 532, проте ціна реалізації підвищилася лише до 652,60 грн. Унаслідок цього рентабельність знизилася до 22,7%, що вказує на погіршення економічної ефективності та зменшення прибутку на одиницю продукції.

У 2024 році собівартість 1 ц зросла до 634,25 грн, але ціна реалізації збільшилася ще більше – до 823,89 грн. Це забезпечило зростання рентабельності до 29,9%, тобто відбулося часткове відновлення прибутковості після спаду попереднього року.

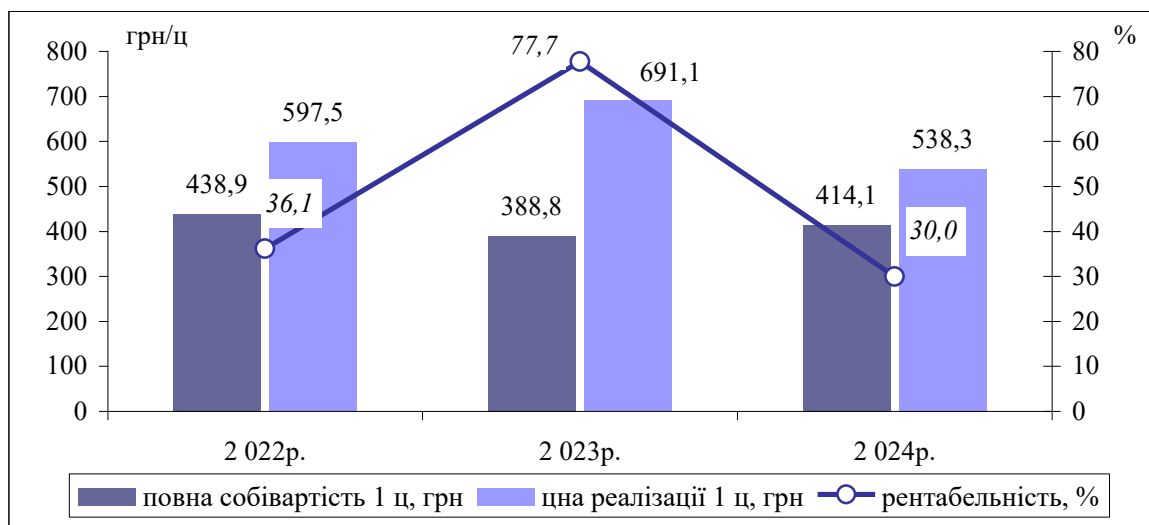

Рис. 2.15. Ефективність виробництва кукурудзи

У 2022 році повна собівартість 1 ц продукції становила 438,9 грн, тоді як ціна реалізації склала 597,5 грн. Рівень рентабельності склав 36,1 %, що свідчить про достатньо високу ефективність виробництва та прибутковість діяльності підприємства.

У 2023 році ситуація значно поліпшилася, так як собівартість зменшилася до 388,8 грн/ц, а ціна реалізації підвищилася до 691,1 грн/ц. Тому рівень рентабельності зріс до 77,7 %, що є найвищим показником за аналізований період.

У 2024 році спостерігається погіршення показників собівартості, ціни реалізації та рентабельності. Повна собівартість зменшилася до 414,1 грн/ц, а ціна реалізації зменшилась до 538,3 грн/ц, таким чином рентабельність знизилася нижче рівня 2022 року, а саме до 30%.

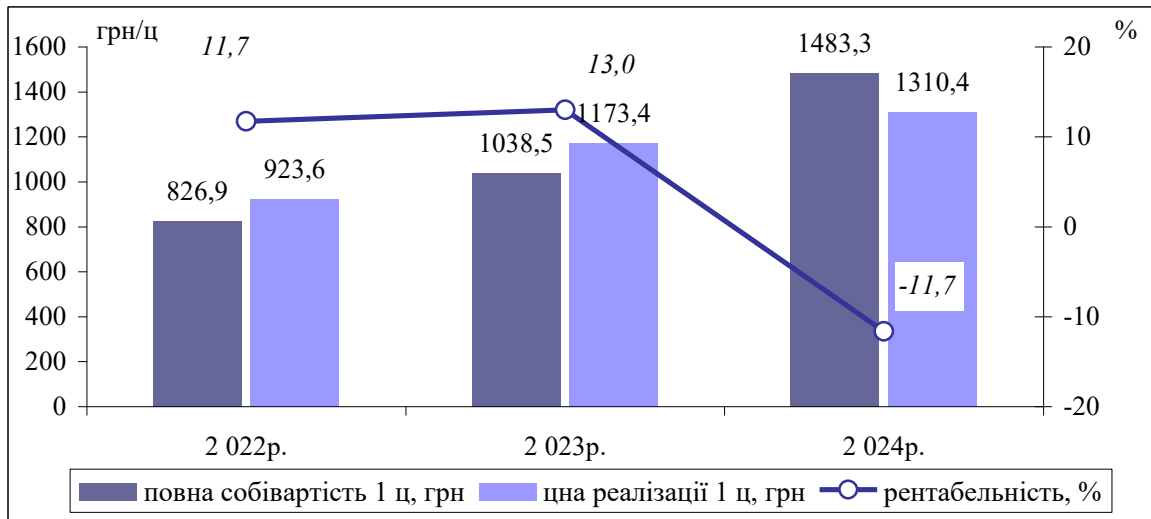

Рис. 2.16. Ефективність виробництва насіння соняшника

У 2022 році повна собівартість 1 ц продукції становила 826,9 грн, тоді як ціна реалізації склала 923,6 грн. Рівень рентабельності дорівнював 11,7 %, що свідчить про отримання прибутку, хоча й невисокого.

У 2023 році ситуація дещо поліпшилася, так як собівартість зросла до 1038,5 грн/ц, а ціна реалізації підвищилася до 1173,4 грн/ц. У наслідок цього рентабельність зросла до 13 %.

У 2024 році показники значно погіршилися. Повна собівартість підвищилася до 1483,3 грн/ц, тоді як ціна реалізації зменшилася до 1310,4 грн/ц. Рентабельність склала -11,7%, це призвело до отримання збитків для підприємства.

Таблиця 2.14

Рентабельність основних видів продукції рослинництва, %

Культура	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024р. до 2022., +, -
Зернові усього	37,5	67,0	30,0	-7,6
пшениця озима	40,5	22,7	29,9	-10,6
кукурудза на зерно	36,1	77,7	30,0	-6,2
Ріпак		5,4		
Соняшник	11,7	13,0	-11,7	-23,4

Рентабельність основних видів продукції в підприємстві у 2024 році суттєво зменшилася порівняно з 2022 роком. Особливо зменшилася рентабельність соняшнику яка склала -11,7 %.

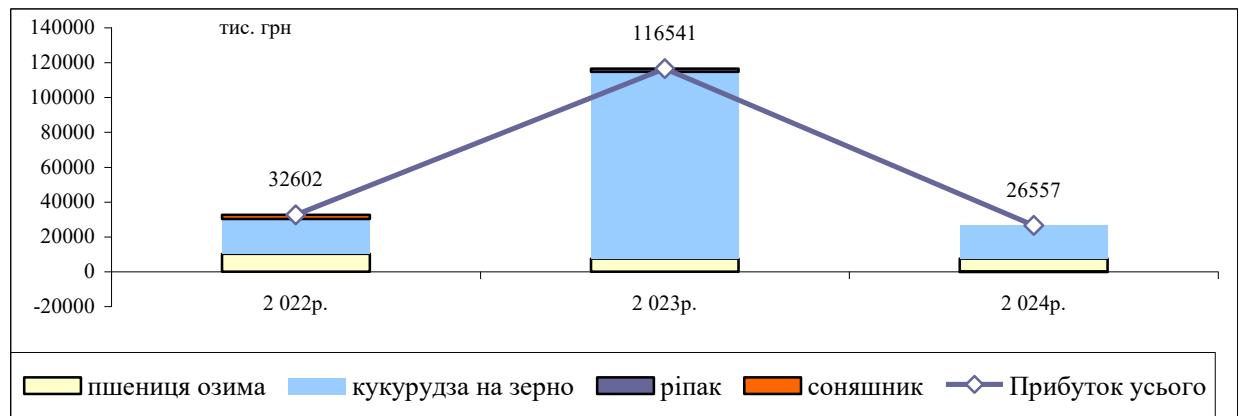

Рис. 2.17. Динаміка і структура прибутку основних культур, тис. грн

На рис. 2.18 зображену динаміку та структурі прибутку від реалізації сільськогосподарських культур, що вирощуються в господарстві. За результатами проведеного аналізу встановлено, що найбільший прибуток підприємство отримало у 2023 році, він склав 116 541 тис. грн.

Факторний аналіз дозволяє визначати, які фактори мають найбільш суттєвий вплив на формування досліджуваної величини. У цьому дослідженні буде проаналізовано, як ключові фактори впливають на прибуток від вирощування окремих сільськогосподарських культур, а також на загальний обсяг прибутку від реалізації продукції.

Методика індексного аналізу базується на показнику величини прибутку. Прийнято такі позначення:

g_0 та g_1 – обсяг реалізованої продукції відповідно у базисному та звітному роках;

Π_0 та Π_1 – ціна реалізації продукції відповідно у базисному та звітному роках;

C_0 та C_1 – собівартість одиниці реалізованої продукції відповідно у базисному та звітному роках;

Зміна обсягу прибутку:

$$P = \sum g_1(\Pi_1 - C_1) - \sum g_0(\Pi_0 - C_0)$$

Зміна прибутку за рахунок зміни обсягів реалізації:

$$P_{обс} = \sum g_1(\Pi_0 - C_0) - \sum g_0(\Pi_0 - C_0)$$

Зміна прибутку за рахунок зміни ціни від реалізації:

$$P_{\text{цін}} = \sum g_1(C_1 - C_0) - \sum g_1(C_0 - C_0)$$

Зміна прибутку за рахунок зміни собівартості:

$$P_{\text{соб}} = \sum g_1(C_1 - C_0) - \sum g_1(C_1 - C_0)$$

Таблиця 2.15

Зміна маси прибутку основних видів продукції рослинництва від основних факторів

	Зміна маси прибутку, тис.грн			
	усього	обсягу	ціни	собівартості
Усього	-6045	76	-4359	-1762
пшениця озима	-2581	-1963	4491	-5109
кукурудза на зерно	-977	4336	-9123	3810
Соняшник	-2487	-2297	273	-463

Аналіз свідчить, що загальна сума прибутку підприємства зменшилась на 6045 тис. грн, що вказує на зниження ефективності його господарської діяльності. На зміну фінансового результату вплинули три основні чинники, а саме: обсяги реалізації, ціна та собівартість.

Збільшення обсягів реалізації спрягло зростанню прибутку лише на 76 тис. грн, що свідчить про його незначний вплив на загальні результати. Натомість найвагомим негативним чинником стала зміна цін на продукції, що призвела до зниження прибутку на 4359 тис. грн, здебільшого через скорочення середніх реалізаційних цін на певні види продукції. Окрім того зростання собівартості причинило додаткове скорочення прибутку на 1762 тис. грн.

Найбільші негативні зміни показує пшениця озима, прибуток від якої знизився на 2 581 тис. грн. Основними причинами такого скорочення є підвищення собівартості та зниження обсягів реалізації. Незважаючи на позитивний вплив зростання цін реалізації пшениці, це не змогло компенсувати втрати через збільшення витрат.

Що стосується кукурудзи на зерно, її прибуток зменшився на 997 тис. грн. Незначне поліпшення обсягів реалізації та зниження собівартості не

змогли компенсувати значне падіння цін реалізації, яке стало ключовим фактором загального зниження фінансових результатів.

Для соняшнику також було зниження прибутку на 2 487 тис. грн. Головними причинами виступили скорочення обсягів реалізації та підвищення собівартості. Хоча ціни реалізації дещо зросли, цей приріст був недостатнім для покриття інших витрат.

Таблиця 2.16

Вплив факторів на зміну маси прибутку від реалізації продукції

Показник	пшениця озима			кукурудза			насіння соняшнику		
	2022	2024	Відхилення	2022	2024	Відхилення	2022	2024	Відхилення
Реалізовано, тис. ц	49,6	40,0	-9,6	126,5	153,9	27,3	24,4	0,7	-23,7
Прибуток, тис. грн	10164	7583	-2581	20072	19096	-977	2365	-122	-2487
Повна собівартість 1ц, грн	506,5	634,2	127,8	438,9	414,1	-24,8	826,9	1483,3	656,4
Ціна реалізації 1ц, грн	711,6	823,9	112,3	597,5	538,3	-59,3	923,6	1310	386,8
Прибуток 1ц, грн	205,1	189,6	-15,5	158,6	124,1	-34,5	96,8	-173	-269,7
Зміна маси прибутку, тис. грн	-2581			-977			-2487		
у т.ч. за рахунок:									
обсягу реалізації	-1963			4336			-2297		
собівартості	-5109			3810			-463		
ціни реалізації	4491			-9123			273		

Аналіз таблиці свідчить про зниження прибутковості підприємства у 2024 році порівняно з 2022 роком майже за всіма основними культурами. Зокрема, найбільший спад обсягу прибутку зафіксовано для озимої пшениці на 2581 тис. грн, кукурудзи на зерно на 977 тис. грн та насіння соняшнику на 2487 тис. грн.

Протягом аналізованого періоду обсяги реалізації пшениці зменшилися на 9,6 тис. ц, що спричинило скорочення виручки. Попри підвищення ціни реалізації на 112,3 грн/ц, значне зростання собівартості на 127,8 грн/ц призвело до зниження прибутку з 205,1 до 189,6 грн/ц. Факторний аналіз продемонстрував, що визначальним чинником скорочення прибутку пшениці

стала зміна собівартості, тоді як підвищення цін реалізації змогло лише частково компенсувати витрати.

Для кукурудзи обсяг реалізації зріс на 27,3 тис. ц, однак середня ціна реалізації зменшилася на 59,3 грн/ц, що негативно позначилося на рентабельності. Прибуток на 1 ц скоротився з 158,6 до 124,1 грн. Основним стримуючим фактором стала знижена ціна реалізації. Водночас вплив збільшення обсягів реалізації і зниження собівартості частково допомогли уникнути ще більшого падіння прибутковості.

Серед основних культур соняшник виявився найменш рентабельним. У 2024 році реалізація становила лише 0,7 тис. ц, що на 22,7 тис. ц менше порівняно з 2022 роком. При цьому собівартість виробництва зросла на 656,4 грн/ц, у той час як ціна реалізації збільшилася лише на 386,8 грн/ц.

Таблиця 2.17

Вплив факторів на зміни валового збору

Показник	пшениця			кукурудза			соняшник		
	2022р.	2024р.	Відхилення (+,-)	2022р.	2024р.	Відхилення (+,-)	2022р.	2024р.	Відхилення (+,-)
Зібрана площа, га	942,21	1395,9	453,73	3276,63	999,93	-2276,7	800,29	1962,48	1162,19
Урожайність з 1 га, ц	57,0	50,4	-6,6	73,1	57,8	-15,3	29,3	32,1	2,9
Валовий збір зерна, ц	53694	70400	16706	239461	57822	-181639	23411	63056	39644
Валовий збір при площі 2024 р. і урожайності 2022 р., ц	79550			73076			57410		
Зміни валового збору за рахунок, ц: площі	22882			-131652			37342		
урожайності	-6176			-49987			2302		

Площа посівів озимої пшениці демонструє зростання на 453,73 га, що позитивно позначилося на загальному валовому зборі зерна. Незважаючи на зниження урожайності на 6,6 ц/га, валовий збір зерна збільшився на 16 706 ц. Проведений аналіз показав, що приріст площі посівів забезпечив додатковий валовий збір на рівні 22 882 ц, тоді як зниження урожайності стало причиною

втрати 6 176 ц. Таким чином, основним фактором підвищення обсягів виробництва пшениці стало саме розширення площ посівів.

У випадку кукурудзи на зерно спостерігається суттєве скорочення площі посівів на 2 276,7 га, поряд зі зменшенням урожайності на 15,3 ц/га. Як наслідок, загальний валовий збір культури скоротився на значну величину – 181 639 ц. Факторний аналіз вказує, що найбільші втрати відбулися через скорочення площі посіву, а також через спад урожайності. Така тенденція свідчить про перехід підприємства до скорочення виробництва кукурудзи, ймовірно пов'язаний зі зменшенням рентабельності вирощування цієї культури у 2024 році.

Щодо соняшнику, аграрне підприємство демонструє розширення площі посівів на 1 162,19 га, що супроводжувалася незначним підвищенням урожайності на 2,9 ц/га. У результаті валовий збір культури зріс на 39 644 ц. З цього приросту, 37 342 ц було отримано завдяки розширенню посівних площ, тоді як 2 302 ц забезпечило підвищення урожайності.

Таблиця 2.18

Беззбитковий обсяг виробництва основних сільськогосподарських культур

	пшениця	кукурудза на зерно	Соняшник
Площа посіву, га	1395,94	999,93	1962,48
Урожайність, ц/га	50,4	57,8	32,1
Валове виробництво, ц	70399,9	57821,8	63055,8
Витрати на виробництва, тис. грн	42382	25083	64190
у тому числі постійні, тис. грн	24666	16229	43264
змінні витрати, тис. грн	17716	8854	20926
Питома вага постійних витрат, %	58,2	64,7	67,4
Виробнича собівартість на 1 ц, грн	602,0	433,8	1018,0
Постійні витрати з розрахунку на 1 ц, грн	350,4	280,7	686,1
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн	578,18	578,18	1952,05
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	634,25	414,14	1483,26
Постійні витрати в розрахунку на 1 га посіву, грн	17670	16230	22045
Змінні витрати на 1 ц, грн	251,6	153,1	331,9
Маржинальний дохід від 1 ц продукції, грн	326,5	425,0	1620,2
Беззбитковий обсяг виробництва продукції, ц	75539	38181	26703
Точка беззбитковості у вартісному виразі, тис. грн	43675	22075	52125

Найбільше площі для посіву було задіяно під вирощування соняшнику – 1 962,48 га, натомість пшениця займала значно меншу площу – 1395,94 га, а кукурудза – найменшу, всього 999,93 га. Проте найвища урожайність спостерігається саме у кукурудзи – 57,8 ц/га, тоді як пшениця мала показник 50,4 ц/га, а соняшник – лише 32,1 ц/га. Валовий збір продукції демонструє різні тенденції: найбільший обсяг був отриманий із пшениці – 70 400 ц, а найменший зафіксовано для кукурудзи – 57 822 ц.

Структурний аналіз витрат виявляє домінування постійної частини витрат у всіх культурах, хоча її питомий рівень істотно варіює. Найвища частка постійних витрат характерна для виробництва соняшнику – 67,4, що вказує на його капіталомісткість та відповідно високу собівартість продукції. Для кукурудзи цей показник складає 64,7 %, а для пшениці – 58,2 %.

Собівартість одиниці продукції серед досліджуваних культур є найвищою для соняшнику – 1483,26 грн/ц. Вона перевищує аналогічний показник для пшениці у 2,3 рази і навіть для кукурудзи у 3,6 рази. Однак висока ціна реалізації соняшнику – 1952,05 грн/ц забезпечує найбільшу прибутковості серед досліджених культур. У випадку пшениці і кукурудзи відповідні реалізаційні ціни не завжди компенсують повну собівартість продукції.

Рівень маржинального доходу підтверджує економічну ефективність вирощування соняшнику з кожного центнера отримується 1 620,2 грн, тоді як для кукурудзи цей показник становить 425,0 грн, а для пшениці лише 326,5 грн. Це засвідчує високу здатність соняшнику покривати постійні витрати та забезпечувати прибутковість підприємства.

Розрахунки точок беззбитковості підтверджують висновок для пшениці необхідно реалізувати найбільший обсяг продукції – 75 539 ц, щоб покрити витрати та досягти рівня беззбитковості. Кукурудза потребує менший обсяг – 38 181 ц, а соняшник найменших, а саме 26 703 ц. У грошовому еквіваленті точки беззбитковості складають відповідно 43 675 тис. грн для пшениці, 22 075 тис. грн для кукурудзи та 52 125 тис. грн для соняшнику.

Факторний аналіз формування валового прибутку підприємства проводиться на основі дослідження впливу трьох ключових факторів: обсягу реалізації продукції, структури й асортименту реалізованої продукції та рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції.

Вплив зміни обсягу реалізації розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{op} = ВП_0 \cdot \left(\frac{C_1}{C_0} - 1 \right)$$

де $\Delta ВП_{op}$ - зміни обсягу реалізації;

$ВП_0$ - валовий прибуток у базовому періоді;

C_1 - собівартість реалізованої продукції у звітному періоді;

C_0 - собівартість реалізованої продукції у базовому періоді.

Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{стр} = ВП_0 \cdot \left(\frac{ЧД_1}{ЧД_0} - \frac{C_1}{C_0} \right)$$

де $\Delta ВП_{стр}$ - вплив зміни структури й асортименту продукції;

$ЧД_1$ - чистий дохід у звітному періоді;

$ЧД_0$ - чистий дохід у базисному періоді.

Вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{пв} = ЧД_1 \cdot \left(\frac{C_0}{ЧД_0} - \frac{C_1}{ЧД_1} \right)$$

Таблиця 2.19

Вихідні дані для факторного аналізу валового прибутку, тис. грн

Показник	Рік			Відхилення за рік	
	2022	2023	2024	2023	2024
Чистий дохід від реалізації продукції	170119	361859	160134	191 740	-201 725
Собівартість реалізованої продукції	121348	232977	121397	111 629	-111 580
Валовий: прибуток	48771	128882	38737	80 111	-90 145

Розглянемо та проаналізуємо ключові економічні показники діяльності ТОВ «АГРОВІТ», а також проведемо факторний аналіз їхнього валового прибутку (табл. 3.1).

На основі здійсненого аналізу встановлено, що у 2024 році порівняно з 2023 роком підприємство продемонструвало зменшення чистого прибутку на 201 725 тис. грн. Також собівартість реалізованої продукції зменшилася на 111 580 тис. грн. Аналіз свідчить, що прибуток підприємства зменшився на 90 145 тис. грн внаслідок всіх факторів.

Таблиця 2.20

Факторний аналіз формування валового прибутку за 2022 – 2024 р.

Фактор	Рік	
	2022	2024
Вплив зміни обсягу реалізації	44 865	-61 726
Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції	10 105	-10 122
Вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції	25 142	-18 297
Загальна зміна валового прибутку	80 111	-90 145

У 2022 році всі основні чинники мали позитивний вплив на формування прибутку підприємства. Найбільший внесок до приросту валового прибутку забезпечила зміна обсягу реалізації, що принесла додаткові 44 865 тис. грн, або 56 % від загального приросту. Зміна рівня витрат на кожен гривню реалізованої продукції також приєднала покращенню фінансового результату, забезпечивши збільшення прибутку на 25 142 тис. грн, що свідчить про ефективність реалізованих заходів з управління витратами. Не менш важливою, хоча й менш виразною, була роль зміни структури та асортименту реалізованої продукції, яка додала ще 10 105 тис. грн до приросту.

Однак у 2024 році ситуація зазнала суттєвих змін у негативному напрямі. Усі три ключові фактори спричинили значне зниження фінансових показників. Найбільше скорочення валового прибутку було зумовлене зменшенням обсягу реалізації продукції, що спричинило втрати в розмірі 61 726 тис. грн. Додатково негативний вплив мало погіршення структури асортименту, яке зменшило прибуток на 10 122 тис. грн, та зростання витрат

на одиницю продажу, що спричинило скорочення ще на 18 297 тис. грн. Загальна сума змін у валовому прибутку у 2024 році становила -90 145 тис. грн, що свідчить про значне погіршення ефективності господарської діяльності підприємства.

Таблиця 2.21

Факторний аналіз формування чистого прибутку підприємства

Показники	Рік			Відхилення за рік	
	2022	2023	2024	2023 vs 2022	2024 vs 2023
Чистий дохід від реалізації	170 119	361 859	160 134	191 740	-201 725
Собівартість реалізованої продукції	121 348	232 977	121 397	111 629	-111 580
Валовий прибуток	48 771	128 882	38 737	80 111	-90 145
Інші операційні доходи	22 958	11 405	92 837	-11 553	81 432
Разом доходи	193 077	373 264	252 971	180 187	-120 293
Операційні витрати	67 493	131 571	99 654	64 078	-31 917
Разом витрати	188 841	364 548	221 051	175 707	-143 497
Фінансовий результат від операційної діяльності:	4 236	8 716	31 920	4 480	23 204
Інші фінансові доходи			120	0	120
Інші доходи		13 571	2 741	13 571	-10 830
Фінансові витрати	32 322	36 474	34 809	4 152	-1 665
Інші витрати		2 097	558	2 097	-1 539
Податок на прибуток					
Чистий прибуток	-28 086	-16 284	-586	11 802	15 698

Таблиця 3.3 вказує на значні коливання фінансових результатів діяльності підприємства у 2022 – 2024 роках. Протягом цього періоду спостерігалася як помітна динаміка росту ключових показників, так і їх подальше зниження, що свідчить про нестабільність у фінансово-господарській діяльності.

Чистий дохід від реалізації продукції у 2023 році зріс на 191 740 порівняно з 2022 роком. Це стало наслідком розширення обсягів реалізації та підвищення цін на продукції. Однак уже у 2024 році дохід знизився на 201 725 тис. грн, що відобразило значне скорочення продажів та, ймовірно, несприятливі ринкові умови.

Собівартість реалізованої продукції зазнала аналогічної динаміки: у 2023 році спостерігається зростання на 111 629 тис. грн, тоді як у 2024 вона

знизилися на 111 580 тис. грн. Це свідчить про значну залежність витрат підприємства від змін у обсягах виробництва.

Валовий прибуток у 2023 році збільшився на 80 111 тис. грн, відображаючи позитивні результати. Однак у 2024-му цей показник скоротився на 90 145 тис. грн, склавши всього 38 737 тис. грн, що стало найнижчим рівнем за аналізований період.

Інші операційні доходи проявили різноспрямовану тенденцію: у 2023 році вони скоротилися на 11 553 тис. грн, тоді як у 2024 році суттєво зросли до 92 837 тис. грн, перевищивши попередній рік на 81 432 тис. грн. Це може бути пов'язано з отриманням одноразових надходжень, таких як компенсації або дохід від продажу непрофільних активів.

Операційні витрати у 2023 році збільшилися на 64 078 тис. грн, проте у 2024 році зменшилися на 31 917 тис. грн, що свідчить про оптимізацію адміністративних і управлінських витрат.

Позитивна динаміка фінансового результату від операційної діяльності є очевидною: у 2022 році він становив 4 236 тис. грн, у 2023 році 8 716 тис. грн, а у 2024 році уже 31 920 тис. грн, тобто зріс більш ніж у сім разів порівняно з базисним роком. Це свідчить про зростання ефективності роботи підприємства.

Пропри покращення операційних результатів, підприємство залишилося збитковим упродовж аналізованого періоду. Збиток становив у 2022 році 28 086 тис. грн, у 2023 році – 16 282 тис. грн а у 2024 році – лише 586 тис. грн. Це демонструє поступове наближення до беззбиткового рівня.

Підприємство у 2024 році значно підвищило ефективність операційної діяльності та суттєво скоротило розмір чистого збитку, що є ознакою фінансової стабільності. Подальші пріоритети мають зосереджуватися на забезпеченні сталого рівня доходів від реалізації продукції та контролі за витратами, що дозволить перейти до отримання чистого прибутку.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ПРИБУТКОВОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

3.1. Прогнозування економічного ефекту від впровадження нового гібриду кукурудзи

Одним з ключових напрямів підвищення ефективності виробництва в галузі рослинництва є впровадження у виробничі процеси сучасних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи. Сортіві ресурси складають основу для формування високих і стабільних урожаїв, а їх регулярне оновлення прямо впливає на економічну результативність підприємства. У сучасних умовах кліматичних змін, дефіциту вологи та зростання цін на ресурси вибір оптимального сорту чи гібриду кукурудзи стає визначальним чинником для підтримання прибутковості [35].

Дослідження підтверджують, що використання новітніх гібридів кукурудзи, адаптованих до місцевих ґрунтово-кліматичних умов, дозволяє суттєво підняти рівень урожайності та забезпечити стабільність виробництва. За даними Тоцького В.М. і Леня О. І. [36], використання сучасних гібридів у поєднанні з удосконаленнями системами удобрення й обробітку ґрунту підвищує урожайність на 0,5 – 1,0 т/га; за оптимальних умов живлення приріст може досягати навіть 2,7 т/га. Дослідники наголошують, що саме впровадження інноваційних гібридів дає змогу максимальному розкрити потенціал застосування технологій підвищуючи валовий збір зерна та покращуючи рентабельність аграрних господарств.

Наукові висновки Харченка Ю. В. із колегами свідчать, що застосування нових сортів і гібридів кукурудзи має не лише агротехнічний, але й стратегічний економічний вимір. Сучасні гібриди вирізняються підвищеною посухостійкістю, опірністю хворобам і стабільним генетичним потенціалом урожайності, що сприяє зниженню виробничих ризиків і збільшенню рентабельності виробництва на 15 – 25%. Крім того нові сорти дозволяють ефективніше використовувати добрива, підвищуючи коефіцієнт засвоєння

поживних елементів, що позитивно впливає на загальну собівартість продукції [37].

Лавриченко Ю.О з колегами акцентує увагу на необхідності науково обґрунтованої зміни сортів та гібридів кукурудзи з урахуванням регіональних особливостей вирощування. Раціональне поєднання генетичного потенціалу гібриду з відповідною технологією забезпечує не лише приріст урожайності, а й підвищення економічної ефективності на 20 – 30%. У дослідженнях підкреслюється, що використання гібридів нового покоління є дієвим засобом для зміцнення конкурентоспроможності аграрного сектору [38].

Аналіз генетичних умов розвитку сучасного аграрного виробництва свідчить про те, що впровадження нових сортів кукурудзи вдосконаленню системи використання ресурсів та оптимізації виробничих витрат. Застосування інноваційних гібридів, які характеризуються підвищеною здатністю до інтенсивного росту та стійкістю до несприятливих кліматичних умов, відкриває можливість суттєвого зростання урожайності навіть за умови зниження витрат на мінеральні добрива чи заходи захисту рослин. Такий підхід дозволяє аграрним підприємствам підвищувати економічну ефективність виробництва без значного збільшення собівартості продукції [39].

Однією з ключових переваг нових гібридів є їх економічна пластичність, як проявляється у здатності підтримувати стабільно високу врожайність у різноманітних природно-кліматичних умовах. Ця їх характеристика набуває особливого значення в контексті прогресуючих кліматичних змін, що впливають на функціонування аграрного сектору. Наукові дослідження підтверджують, що підприємства, які систематично оновлюють сортовий склад кукурудзи, демонструють не лише кращі економічні показники але й більш стійкі екологічні параметри виробничої діяльності [40].

Отже адаптивність нових сортів і гібридів кукурудзи стає вагомим чинником поліпшення продуктивності та ефективності сільськогосподарських підприємств. Своєчасне оновлення сортового складу забезпечує зростання

урожайності, сприяє мінімізації виробничих ризиків, знижує витрати на одиницю продукції і як наслідок стимулює збільшення фінансової рентабельності підприємств. Стратегія селекційно-сорткової політики має розглядати як фундаментальний елемент стратегічного управління в процесі сталого розвитку агропромислового комплексу України.

Таблиця 3.1

**Динаміка основних показників ефективності виробництва
кукурудзи**

Показники	2022р.	2023р.	2024р.	середні значення
Площа, га	3276,63	2932,19	999,93	2403
Виробництво, ц	239461	263204,8	57821,76	186829
Витрати на 1 га, тис. грн	95885	99622	25083	73530
у т.ч. насіння	10292	9332	1850	7158
% насіння	10,7	9,4	7,4	9,7
Реалізовано, ц	126 522	354 252	153 854	211 543
Виручка, тис. грн	75 603	244 825	82 813	134 413
Повна собівартість, тис. грн	55 531	137 742	63 717	85 663
Ціна 1 ц, грн	597,55	691,10	538,25	635,40
Виручка, тис. грн	438,90	388,82	414,14	404,94

Протягом 2022-2024 років виробництво кукурудзи в ТОВ «АГРОВІТ» стало менш стабільним і менш ефективним. Незважаючи на високі показники 2023 році, у 2024 році спостерігається різке скорочення.

Таблиця 3.2

Економічний ефект від провадження гібриду «Твіст»

	факт (середнє 2022-2025)	Розра- хунково	+, - до факту	Розра- хунково	+, - до факту
Кількість насінин у мішку		80000		80000	
на 1 га, насінин		75000-80000		75000-80000	
Вартість мішка		6100		6100	
Вартість насіння 1 га, грн	1851	6 100	4 249	6 100	4 249
Додаткові витрати на 1 га, грн		1 254	1 254	2 508	2 508
Витрати на 1 га, грн	25085	30 588	5 504	33 693	8 608
Виробнича собівартість 1 ц, грн	322,63	305,88	-17	280,78	-42
Площа, га	2403	2403		2403	
Урожайність, ц/га	77,8	100,0	22,2	120,0	42,2
Виробництво, ц	186 829	240 292	53 462	288 350	101 521
Повна собівартість 1 ц, грн	404,94	383,93	-21,02	352,41	-52,53
ціна 1 ц, грн	635,40	635,40		635,40	
Вартість продукції, тис. грн	118 711	152 681	33 970	183 217	64 506
Повна собівартість продукції, тис. грн	75 655	92 255	16 599	101 619	25 963
Прибуток, тис. грн	43 055	60 426	17 371	81 598	38 543
Рентабельність, %	56,9	65,5	8,6	80,3	23,4

Запровадження сучасних гібридів кукурудзи істотно впливає на економічні показники виробництва, сприяючи зростанню урожайності та зниженню собівартості продукції.

На основі середніх даних за 2022 – 2024 роки відзначено, що урожайність кукурудзи становила 77,8 ц/га, собівартість одного центнера - 404,94 грн, а рівень рентабельності досягнув 56,9%. За ціни реалізації продукції - 635,4 грн/ц підприємство забезпечувало прибуток в розмірі 43 055 тис. грн.

Розрахунковий сценарій передбачає впровадження нового гібриду кукурудзи з потенційною урожайністю до 100 ц/га. Внаслідок цього виробництво зросте на 53 462 ц, а загальний прибуток становитиме 60 426 тис. грн, що перевищує середній показник на 17 371 тис. грн. При цьому собівартість 1ц знижується до 383,93 грн, тобто на 21,02 грн менше. Це вказує на ефективніше використання ресурсів та позитивний фінансовий результат.

Рентабельність у даному варіанті збільшується до 65,5%, що на 8,6 % більше порівняно з фактичним рівнем.

Ще більш оптимістичний ефект демонструє другий розрахунковий варіант, де урожайність підвищується до 120 ц/га завдяки застосуванню сорту «Твіст» та вдосконаленню технологічних процесів вирощування. У цьому випадку виробництво зерна збільшиться на 101 521 ц, а прибуток сятановитиме 81 598 тис. грн, перевищуючи середні показники на 38 543 тис. грн. Собівартість одного центнера знижується на 52,53 грн і складе лише 352,41 грн. Це свідчить про суттєве скорочення витрат завдяки ефекту масштабу та росту продуктивності. Рентабельність у цьому варіанті досягає 80,3 %, що на 23,4 % більше у порівнянні з середніми показниками.

Згідно з проведеними розрахунками впровадження високоврожайних сортів кукурудзи є виправданим з економічної точки зору. Незважаючи на певне збільшення витрат на насіння (на 4249 грн/га) та додаткові технологічні витрати, очікуваний економічний ефект значно перевищує ці витрати. Завдяки зростанню урожайності та скороченню собівартості виробництва підприємство може збільшити прибуток на 40-90 %, водночас підвищивши рівень рентабельності до 80 %.

Отже модернізація сортового складу кукурудзи через впровадження високопродуктивних гібридів є одним із найефективніших способів покращення прибутковості аграрного підприємства. Це забезпечує не лише економічні вигоди, але й зміцнення конкурентоспроможності та довгострокову стабільність фінансових результатів.

3.2 Раціональна сівозміна як фактор збільшення прибутку підприємства

Раціональна сівозміна є одним із основних чинників успішного управління сільськогосподарським виробництвом, який гармонійно поєднує економічні вигоди зі сталим використанням земельних ресурсів. Це науково обгрунтована система чергування культур у часовому та просторовому аспектах,

спрямована на підвищення родючості ґрунтів, запобігання їх деградації та забезпечення стабільності врожаю. Сівозміна відіграє роль регулятора в агро-екосистемі, врівноважуючи процеси виснаження ґрунту різними культурами з його природним та штучним відновленням. Сучасний стан в аграрному секторі України демонструє тенденцію до збільшення пріоритету рентабельних експортно орієнтованих культур, таких як соняшник, кукурудза та соя. Це призводить до зменшення періодів природного відновлення ґрунтів, спрощення структур сівозмін та поширення монокультурного вирощування. Дослідження Dehtiarova та співавторі засвідчили, що перенасичення короткоротаційних сівозмін соняшником понад 40 – 60% негативно впливає як на власну врожайність культури, так і на загальну економічну ефективність виробництва. Отже, підтримання збалансованої структури сівозміни є важливою умовою для екологічної та фінансової стабільності аграрних підприємств [41].

Kirichenko наголошує, що порушення науково обґрунтованих принципів сівозміни спричиняє серйозні проблеми, такі як деградація ґрунтів, зменшення гумусного шару, погіршення водопроникності та аераційної здатності чорноземів. Ці зміни мають негативний вплив на економічну віддачу від землекористування. Авторка підкреслює, що оптимальне використання землі має базуватися на збалансованому співвідношенні різних типів угідь: ріллі, природних кормових ділянок і лісових насаджень. Введення науково обґрунтованих сівозмін є ключовим інструментом для збереження родючості ґрунтів та забезпечення прибутковості землеробства. Сівозміна виступає лише як агротехнічне рішення, але як стратегічний механізм для економічного управління земельними ресурсами. Вона сприяє поступовому збільшенню продуктивності земель, скороченню витрат у виробництві та забезпеченню довготермінової прибутковості земель, скороченню витрат у виробництві та забезпеченню довготермінової прибутковості підприємств. Раціональне впровадження сівозміни дає змогу оптимізувати баланс між доходами та

витратами завдяки стабілізації врожайності, зменшенню витрат на добрива, пестициди та енергоносії [42].

Дослідження Dehtiarova та співавторів підтвердили економічну ефективність впровадження п'ятипільної короткоротаційної сівозміни у зоні Лівобережного Лісостепу України, з часткою соняшнику 20 – 40%. За такої структури собівартість продукції залишається стабільною, чистий прибуток становить 25 200 грн/га, а рентабельність перевищувала показники 90-100%. Натомість концентрація соняшнику до 60 % спричиняла падіння прибутку приблизно на 757 грн/га та зниження рівня рентабельності до 69%, що пояснюється виснаженням ґрунтів і зменшення врожайності [41]

Відповідно до дослідження Moldavan et al, економічні аспекти сівозміни включають її здатність сприяти утворенню природного добрива, що виникає внаслідок чергування рослин із різними біологічними потребами. Такий підхід сприяє скороченню використання мінеральних добрив, що своєю чергою, знижує виробничі витрати. Дослідники наголошують, що впровадження науково обґрунтованих сівозмін не лише сприяє відновленню родючості ґрунтів, але також забезпечує підвищенню валового обсягу продукції та посилення фінансової стійкості агропромислових підприємств [43].

Раціональне застосування сівозмін виконує важливу екологічну функцію, забезпечуючи ефективне збереження природних ресурсів і сприяючи покращенню родючості ґрунту. Нехтування принципами чергуванню культур може спричинити процеси дегуміфікації, прояву ерозії, накопичення шкідливих залишків пестицидів, а також інтенсифікацію розвитку шкідників і хвороб. Як зазначено в роботі Moldavan et al, системи землеробства, орієнтовані на монокультури або спрощені сівозміни, призводять до деградації ґрунтів та втрати біорізноманіття, що знижує довгострокову продуктивність і рентабельність виробництва. З огляду на екологічний аспект, науково обґрунтована сівозміна виконує низку важливих функцій: забезпечує оптимальне використання поживних речовин у ґрунті, обмежує розповсюдження шкідників і хвороб, сприяє накопиченню гумусу

завдяки використанню бобових культур і зелених добрив, а також зменшує ерозійні процеси через чергування рослин із різними типами кореневої системи [43].

3.3 Інновації, в контексті прибуткового виробництва продукції рослинництва

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору України відбуваються масштабні структурні трансформації, спричинені необхідністю переходу від екстенсивної моделі господарювання до інноваційно орієнтованої. Центральне місце у цьому процесі займає завдання підвищення рентабельності рослинницького виробництва через впровадження прогресивних технологічних, організаційних і біологічних рішень, які не лише забезпечують економічний зиск, але й сприяють сталому використанню природних ресурсів. Як наголошує В. Россоха, технологічний чинник є сьогодні визначальним для динаміки економічного розвитку та рівня конкурентноспроможності сільськогосподарської галузі, формуючи підґрунтя для інноваційно-технологічної моделі розвитку аграрного сектору. Український рослинницький сектор має винятковий потенціал завдяки сприятливим кліматичним умовам, високій родючості ґрунтів та вигідному географічному положенню. Однак повноцінне та ефективне розкриття цього потенціалу вимагає послідовного впровадження інновацій [44].

Ефективність рослинництва значною мірою визначається рівнем технологічного забезпечення та активним впровадженням інноваційних рішень. Технологічні аспекти мають вплив не лише на показники виробничої ефективності, але й формують структуру витрат, продуктивність робочої сили, якість продукції та здатність адаптуватися до ринкових коливань. Ключові напрями технологічної модернізації в галузі рослинництва охоплюють такі компоненти:

- Системи точного землеробства – підхід який спирається на використання геоінформаційних систем, безпілотних літальних апаратів,

супуникових знімків та сенсорного обладнання для вдосконалення агротехнічних операцій. Завдяки цьому можливе скорочення витрат на насіння, добрива та засоби захисту рослин на рівні 15 – 25%, одночасно з підвищенням продуктивності на 10 – 20%. Технології точного землеробства також закладають основу для «цифрового фермерства», що базується на аналітиці даних і дозволяє прогнозувати майбутні економічні результати.

- Інноваційні системи внесення добрив – перехід від традиційних мінеральних добрив до біоорганічних та мікробіологічних препаратів, які сприяють зниженню витрат на поліпшенню показників родючості. Біопрепарати, зокрема стимулюють азотфіксацію, активізують розкидання органічних решток і підвищують біологічну активність ґрунту.

- Використання високопродуктивних сортів і гібридів сільськогосподарських культур з підвищеною стійкістю до екологічних та біологічних стресів, мінімізує ризики втрат урожаю та сприяє стабільності прибутків навіть за несприятливих кліматичних умов. Впровадження біотехнологій, таких як геномне редагування і маркерна селекція, відкриває нові перспективи для адаптації культур до змін клімату.

Як зазначають Іванько та Ксенофонов, надмірна інтенсифікація агровиробництва без урахування екологічних обмежень стає причиною деградації ґрунтів, зниження їх родючості та зростання витрат на виробництво у довгостроковій перспективі. Відтак, важливим завданням є досягненням гармонії між економічною вигодою та екологічною стабільністю. Цього можна досягти завдяки впровадженню екологічних інновацій, які спрямовані на збереження природного потенціалу ґрунтів. Основні напрямки екологізації рослинництва охоплюють: використання органічних технологій виробництва, що включають застосування синтетичних хімікатів і стимулюють природні процеси відновлення ґрунтової родючості; застосування біопрепаратів і мікоризних культур як екологічної альтернативи агресивним пестицидам; використання відновлювальних джерел енергії, таких як сонячні панелі чи

біогазові установки, які дозволяють не тільки зменшити собівартість виробництва, але й знизити вуглецевий слід господарства [45].

В останні роки впровадження інноваційних технологій в аграрному секторі України набуває відчутного поширення, спрямованого на підвищення ефективності та рентабельності сільськогосподарського виробництва. До основних досягнень у цій галузі варто віднести:

- Системи точного висіву та моніторингу забезпечують високу точність у виконанні сівби, раціональне використання добрив та контроль якості збирання врожаю. Ці технології приймають мінімізації ресурсних витрат та підвищенню продуктивності агровиробництва.

- Цифрові агроплатформи дозволяють здійснювати комплексний аналіз з використанням даних супутникового зондування та дронів. Вони надають інструменти для складання карта врожайності, моделювання економічної ефективності площі обробітку, прогнозування ризиків і оптимізації управлінських рішень.

- Біотехнологічні інновації, насамперед розробка біопрепаратів на основі мікроорганізмів, мають на меті підвищення доступності поживних елементів із ґрунту та зміцнення стійкості рослин до несприятливих факторів середовища, включаючи абіотичні стреси.

- Інноваційні підходи до зрошення, такі використання краплинного поливу з інтегрованим автоматичними датчиками вологості, дають скоротити споживання водних ресурсів на 30 - 40% при одночасному збільшенню врожайності культури. Це стратегія сталого управління водними ресурсами є особливо актуальною в регіонах з дефіцитом води.

- Запровадження агродронів для внесення засобів захисту рослин і моніторингу стану посівів сприяє оптимізації використання робочої сили, зниженню трудових витрат і забезпеченню рівномірності обробітку.

- Штучний інтелект виконує все значнішу роль у прогнозуванні врожайності та прийнятті виробних рішень, На основі аналізу багатовимірних даних про стан ґрунту, погодні умови та характеристики рослинності ШІ-

технології пропонують рекомендації щодо оптимізації технологічних процесів.

- Енергозберігаючі технології також відіграють важливу роль в аграрному виробництві. Використання біогазових установок на основі рослинних відходів, а також систем утилізації тепла зі сушарок дозволяє знизити енергетичні витрати на 20%, що сприяє підвищенню екологічної сталості виробництва [46].

Таким чином, запровадження сучасних технологій значно модернізує аграрний сектор України, підвищуючи його конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У процесі виконання магістерської роботи було всебічно обґрунтовано, досліджено та практично підтверджено значущість економічного механізму як комплексної системи взаємопов'язаних інструментів, методів і важелів. Цей механізм сприяє ефективному функціонуванню сільськогосподарських підприємств, підвищенню їхньої рентабельності та конкурентоспроможності продукції.

2. Результати теоретичних узагальнень свідчать, що економічний механізм прибуткового виробництва у сфері рослинництва охоплює управління ресурсами, фінансово-економічні відносини, а також організаційні та мотиваційні елементи. Вони зосереджені на максимізації результатів за умови раціонального використання ресурсів – матеріальних, трудових і земельних. При цьому дотримання принципів адаптивності, системності, економічної збалансованості та впровадження інновацій є ключовим для успішного функціонування такого механізму.

3. Аналіз сучасного стану виробництва продукції рослинництва в Україні продемонстрував, що навіть за умови військовий дій аграрний сектор демонструє високу стійкість та гнучкість. Україна зберігає провідні позиції серед експортерів зернових і олійних культур, забезпечує власні продовольчі потреби та зміцнює безпеку на внутрішньому ринку. Водночас галузь стикається з численними ризиками, пов'язаними зі збоями в логістичних ланцюгах, нестабільністю цін, зростанню виробничих витрат і падіння рентабельності окремих культур.

4. Методологічний підхід до оцінки економічної ефективності розкрив основні показники – собівартість, урожайність, прибуток, рівень рентабельності, обсяг продукції з 1 га землі та продуктивність праці. Їх комплексне застосування дозволяє не лише об'єктивно оцінити діяльність підприємства, а й окреслити напрями для підвищення ефективності.

5. Детальний аналіз діяльності ТОВ «АГРОВІТ», розташованого в Уманському районі Черкаської області, показав скорочення площі

сільськогосподарських угідь на 13,8 % у період 2022 – 2024 років, що негативно позначилося на загальних обсягах виробництва. Частка олійних культур у структурі посівів зросла через їх вищу маржинальність, тоді як обсяги виробництва зернових скоротились.

6. Валовий дохід підприємства зменшився з 331 125 тис. грн у 2022 році до 214 734 тис. грн у 2024 році, тобто на 35,2 %. Це призвело до зниження показників продуктивності праці на 48,3 % та прибутковості на 36,7 %. Незважаючи на складнощі, підприємство збільшило фонд оплати праці – середньомісячна заробітна плата зросла на 52,3 % демонструючи увагу керівництва до соціальної стабільності персоналу.

7. Однак ситуація ускладнюється через старіння матеріально-технічної бази підприємства. Коефіцієнт зносу основних засобів зріс до 94 % у 2024 році, а придатність активів впала до критичного рівня. Це свідчить про нагальну потребу в модернізації технологій і оновленні основних засобів. Зниження рентабельності використання основних засобів із 15,1 % до -0,3 % підтвердило недостатню ефективність вкладень у капітал.

8. Показники рентабельності продукції рослинництва виявили серйозні коливання. У 2022-2023 роках більшість культур залишалися прибутковими, проте у 2024 році зіткнулася з фінансовими труднощами через зростання собівартості виробництва та падіння цін на продаж продукції. Зокрема, у сегменті зернових культур прибутковість знизилася до 30 %, а деякі види продукції стали збитковими, досягнувши показника -11,7 %. Основними причинами цього стали подорожчання насіння, пального, добрив і енергоресурсів, а також несприятливих кліматичних умов.

9. На основі здійснених розрахунків та аналізу факторів впливу було визначено найбільш перспективні резерви для зростання рівня прибутковості. Серед них вирізняються такі напрями: Оптимізація структури посівів через збільшення частки високо рентабельних культур, зокрема соняшнику; Застосування раціональної сівозміни, що сприяє підвищенню родючості ґрунтів і водночас знижує необхідність у використанні мінеральних добрив;

Інтеграція інноваційних технологій точного землеробства, включно з цифровим моніторингом стану полів, системами контролю вологості та агрохімічного складу ґрунтів; Запровадження енергозберігаючих рішень, автоматизація технологічних процесів і мінімізація втрат при зборі врожаю.

10. Запропонована модель підвищення економічної ефективності господарської діяльності ґрунтується на принципі взаємозалежності трьох ключових параметрів: урожайність, собівартість та реалізаційної ціни. Досягнення підвищення рентабельності можливе лише за умови одночасного здійснення контролю за витратною частиною виробництва та впровадження інновацій для підвищення його загальної ефективності.

11. Проведене дослідження дозволило розробити рекомендації щодо підвищення ефективності економічного механізму ТОВ «АГРОВІТ», спрямовані на збільшення продуктивності та конкурентоспроможності підприємства: Оптимізувати систему планування виробництва з використання економіко-математичних моделей для прогнозування прибутковості вирощуваних культур; Запровадити сучасну систему управління витратами, яка включатиме елементи бюджетування та контроль собівартості; Налагодити регулярний моніторинг рентабельності окремих культур для оперативного прийняття рішень

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тульчинська С. О., Кожемяченко О. О., Кузьмінська Н. Л., Шашина М. В. Національна економіка: підручник. – Київ: КПІ ім Ігоря Сікорського, 2024. 357 с.
2. Єрмаков О. Ю., Судомир М. П. Організаційно-економічний механізм зростання конкурентостійкості сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ: Компринт, 2019. 183 с.
3. Жнива 2025: Зібрано понад 55 млн тонн зернових, зернобобових, олійних культур. <https://me.gov.ua/News/Detail/e0195a3a-cb7d-4412-b59b-d368a27aa4ff?lang=uk-UA&title=ZHNiva2025>
4. Новини АПК: жнива 2025 <https://agroconf.org/category/rubrika/novini/novini-apk>
5. Ільчук М.М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. Розвиток ринку зерна в Україні та його стабілізації. Економіка АПК. 2019. С. 29-39.
6. Журнал «Рослинництво, селекція і насінництво, плодовоовочівництво». 2024. №1
7. Калініченко О. В. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах. Лубни: ПДАА, 2018.
8. Діброва А. Д., Байдала В.В., Мірзоєва Т. В., Степасюк Л. М., Діброва Л. В., Чміль А. С. Формування стратегії диверсифікації аграрного виробництва через поширення практики нішевих культур. Компринт, 2024.
9. Жнива добігають до завершення: зібрано 73,6 млн тонн зернових і олійних. URL: <https://minagro.gov.ua/news/zhnyva-dobihaiut-do-zavershennia-zibrano-763-mln-tonn-zernovykh-i-oliinykh>
10. У 2024 році аграрна продукція склала 59% в загальному експорті, - Комітет з питань аграрної та земельної політики. URL: https://komagropolit.rada.gov.ua/news/main_news/75828.html
11. Картопля зросла в ціні на 200%. В чому причина, і чи буде збільшуватись вартість овочів далі. URL:

<https://vn.20minut.ua/Groshi/kartoplya-zrosla-v-tsini-na-200-v-chomu-prichina-i-chi-bude-zbilshuvat-11942538.html>

12. В країні скоротилося виробництво картоплі. URL: <https://www.zerno-ua.com/news/v-krayini-skorotylosya-vyrobnycztvo-kartopli/>

13. В Україні у 2025 році зросте виробництво овочів – прогноз. URL: https://east-fruit.com/uk/novyny/v-ukrayini-u-2025-rotsi-zroste-vyrobnystvo-ovochiv-prohnoz/?utm_source=chatgpt.com

14. Семенова А. Ю. Економічний механізм управління сільськогосподарським підприємством: теоретико – методологічний аспект. Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2012. № 3. С.186 – 190.

15. Яковенко Р.В. Сутність економічного (господарського) механізму, його типу. 2018.

16. Пархомець М. К., Гудак В. В, Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 324 с.

17. Мех Л.М. Економічна суть категорій «ринок» та «економічний механізм» - Чернігів: НУ «Чернігівський колегіум», 2020.

18. Бондаренко Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття «організаційно-економічний механізм». 2024.

19. Пуцентейло П. Р. Особливості розвитку організаційно-економічного механізму регулювання земельних відносин в аграрній сфері. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2020. С. 12-19.

20. Малицький А. А. Структуризація організаційно-економічного механізму управління підприємством торгівлі в умовах ринку. Збірник наукових праць «Торгівля і ринок України». 2019. №27. С. 198 – 205.

21. Грещак М. Г., Гребешкова О. М., Коцюба О. С. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2021. 228 с.

22. Козаченко Г. В. Механізм управління у системі економічної безпеки підприємства: призначення, зміст та структура. Вісник

Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2014. № 3(3). С. 25 – 28.

23. Полозова Т. В. Сутність організаційно – економічного механізму функціонування підприємства промисловості.

24. Ляліна Н.С. Сучасний стан та основні тенденції виробництва продукції рослинництва в Україні. Економіка та суспільство. 2017. Випуск 8.

25. Мартинишин Я. М. Розвиток зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах України. Економіка і менеджмент культури. 2013. Випуск 1.

26. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. Київ : КНЕУ, 2016.

27. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2013.

28. Кравчук Н., Менчинський О., Томчик О. Зростання економічної ефективності зерновиробництва. Економіка та суспільство. 2021. № 32

29. N. Sulima, L. Stepasyuk. Economics of enterprise. Textbook. К. «СР«Компринт»». 2024.

30. Макаренко, П., Миколенко, І., & Рєпіна, М. (2022) Інноваційне управління галуззю рослинництва на підприємстві. Економіка та суспільство.

31. Третяк А. М. Земельний капітал: теоретико-методологічні основи формування та функціонування: [монографія]. Львів: СПОЛОМ, 2011.

32. Будзяк В. М. Екологічна ефективність використання земель сільськогосподарського призначення // Економіка природокористування і охорони довкілля: зб. наук. пр. Київ: РВПС України НАН України, 2003.

33. Щурик М. В. Збереження та охорона земель як ключові передумови їх поліпшення // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. 2017. Випуск 1.

34. Будзяк В. М. Трансформація земельної власності в сільському господарстві // Продуктивні сили і регіональна економіка: зб. наук. праць. Ч. 2. Київ: РВПС України НАН України, 2002.

35. Філоненко С.В. Формування зернової продуктивності кукурудзи за різних способів основного обробітку ґрунту. Вісник ПДАА. Полтава, 2013. № 3.
36. Тоцький В. М., Лень О. І. Продуктивність гібридів кукурудзи залежно від системи удобрення та основного обробітку ґрунту. *Plant and Soil Science*. – 2020. - № 11.
37. Харченко Ю. В., Романюк Н. О., Гавриленко Г. В. Інноваційні технології у вирощуванні кукурудзи в умовах зміни клімату. Вісник аграрної науки Південного регіону. 2021. №91.
38. Лавриненко Ю. О., Боровик В. О., Шевченко І. Л. Адаптивні властивості гібридів кукурудзи за різних режимів зрошення в умовах південного степу України. Фактори експериментальної еволюції організмів. 2020. Т.27.
39. Сербенюк Г.А. Особливості формування врожайності гібридів кукурудзи залежно від технологічних прийомів вирощування в умовах Лісостепу: автореф. дис. канд. с. –г. наук : 06. 01. 09. Київ, 2010.
40. Таран В. Г. Продуктивність кукурудзи залежно від морфотипу рослин, густоти стояння й удобрення в умовах Правобережного Лісостепу України: дис. канд. с. –г. наук: 06. 01. 09. Київ, 2019.
41. Dehtiarova, Z. Shevchenko, M., Dehtiarov, Yu., & Budyonny, V. The efficiency of short-term crop rotation with different sunflower saturation. *Scientific Horizons*, 2024.
42. Kirichenko, K. Проблеми раціонального використання земель сільськогосподарського призначення України. Економічний аналіз, 2020.
43. Moldavan, L.; Pimenowa, O; Wasilewski, M.; Wasilewski, N. Crop Rotation Management in the Context of Sustainable Development of Agriculture in Ukraine. *Agriculture* 2024, 14, 934.
44. Россоха В.В. Інноваційно – технологічне забезпечення розвитку сільського господарства. К.: ННЦ «Інститут Аграрної економіки», 2023.

45. Іванько А.В., Брояка, А.А, Ксенофонов М.М. Інноваційний аспект управління сільськогосподарськими підприємствами в контексті агроекологічних викликів України. Інноваційна економіка, №4, 2024.

46. Маринченко Є. О. Інновації в галузі сільськогосподарського виробництва: зміст та класифікаційні ознаки. Аграрні інновації, №22, 2023.

47. Августин Р.Р. Пріоритети державної політики детінізації національного господарства України на сучасному етапі розвитку // Проблеми економіки. 2016. № 4.

48. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. Економіка АПК. 2018. №11.